українська ШКОЛА

ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО ВЧИТЕЛЬСТВА

В ГЕН. ГУБЕРНАТОРСТВІ

Ч. 3-4 1942

вересень - жовтень

В Б

Українська Школа

часопис українського вчительства в Генеральному Губернаторстві

Виходить кожного місяця з доручення Головного Відділу Науки і Навчання у Правлінні Генерального Губернаторства за проводом F. Fuhr-a. — Наклад: Burgverlag, Krakau, Annagasse 5. Річно 12 зшитків — 20 зол. Ціна одного зшитка — 2 зол. Вплачувати тільки на конто: „Українська Школа", Кракав, Postscheckamt Warschau № 1.214. — Листування, рукописи й книжки слати на адресу редакції: Krakau, Außenring 40 або Українського Учительського Об'єднання Праці, Krakau, Grünestrasse 26, тел. 117-92. Адміністрація: Krakau, Universitätstrasse 19 a.

Зшиток 3/4 **вересень-жовтень 1942**

ЗМІСТ:

Світлини частинно з Центральної Установи для фільми й образів у Головнім Відділі Науки і Навчання.

Обгортка кисти В. Баляса

Відповідає: F. Fuhr, Krakau, Außenring 40, z. Zt. Wehrmacht.

Друк: „Поспішна Друкарня", Кракав, Райхсштрассе 34.

І. ЗІЛИНСЬКИЙ

НІМЕЦЬКА ТРАНСКРИПЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРІЗВИЩ І МІСЦЕВИХ НАЗВ

В українській мові, як і в кожній іншій, має писання чужомовних слів, зокрема прізвищ і географічних назв, чималі труднощі.

Залежно від того, чи дане чуже слово давно позичене, засвоєне, чи воно недавно перейняте з чужої мови, не вспіло ще зукраїнізуватися і зберігає більше або менше свою іншомовну вимову та форму, український правопис основується в першому випадку на українських звукових законах, а в другому випадку зберігає частинно чужу вимову, часом передає дане слово фонетикою його рідної мови, або деколи своєрідним (звичайно) латинським письмом.

Писання чужих слів нормує докладніше Український Правопис, який незабаром вийде в 3-ьому виданні накладом Українського Видавництва Краків-Львів.

Зате неунормована в нас іще зовсім справа перепису (транскрипції) українських назв у чужих мовах, зокрема в тих, що послугуються латинською абеткою.

Особливо важна та актуальна під цю пору справа устійнення німецької транскрипції українських прізвищ, хресних імен і місцевих назв (вона дуже потрібна школам для свідоцтв, різним урядам, УЦК, УДК, УОК для посвідок, виказок і т. п.) і тому ми займемося тут коротко розглядом цього питання.

З дотеперішніх спроб транскрипції українських назв у чужих мовах латинськими буквами згадаю тут мою систему, оголошену в „Правописних Правилах", принятих Науковим Товариством ім. Шевченка, Львів 1922 р. стор. 21—22 і д-ра Яр. Рудницького, застосовану в його праці: Українські місцеві назви. Українсько-німецький та німецько-український показник місцевих назв. Прага 1942.

Головні різниці між цими обома транскрипційними системами ось які:

1. Пропонована мною система в 1922 р. мала на увазі передачу українських власних імен у всіх тих чужих мовах, що вживають латинського письма і вона придержувалася принятих у науковій (мовознавчій) транскрипції букв з діякритичними знаками, а саме: укр. ж = ž, ч = č, щ = šč і т. п. Приклади: Śevčenko, Kuliš, Fedjkovyč, Halyčyna, Ščyrecj...

2. Система Яр. Рудницького призначена тільки виключно для німецької транскрипції і тому користується тільки такими буквами, що приходять у німецькій абетці, а крім того ще апострофом для зазначення м'якшення приголосівок.

Система Рудницького надається безперечно цілком добре для практичного вжитку, одначе виказує вона, на мою думку, деякі слабі сторони, які вимагають кількох коректур, а саме:

1) Рудницький пропонує передавати однаково українське **ж** і **ш** німецьким sch, напр.: Жабє = Schabje, Жашків = Schaschkiw, Шепетівка = Schepetiwka, Жванець = Schwanecj...

На мою думку вірніше і доцільніше буде переписувати українське **ж** за поміччю *sh* — тим більше, що такий спосіб транскрибування в Німеччині щораз більше приймається в пресі, в урядових і в приватних публікаціях. Приклади: Shabje, Shaschkiw, Shwanezj, Shytomyr, Showkwa, Shmerynka, Shegestiw...

2) Укр. **з** краще передавати згідно з вимовою німецьким *s* замість польським z, яке німці вимовляють як укр. **ц**. Приклади: Звенигородка = Swenyhorodka, Звягель = Swjahelj, Золотоноша = Solotonoscha, Золочів = Solotschiw...

Складену букву **дз** переписує Рудницький непослідовно німецькими буквами *ds* замість *dz*, бо ж у нього українське **з** = *z*.

3) Укр. **с**, передаване Рудницьким одним німецьким *s*, транскрибують деякі німецькі видавництва подвійним *ss*, напр.: Слобода = Ssloboda, Сосниця = Ssosnyzja, Сокаль = Ssokalj і т. п.

4) Укр. **ц** краще передавати німецьким *z*, ніж на польський лад знаком c, напр.: Цебрів = Zebriw, Царицин = Zaryzyn, Рудницький = Rudnyzjkyj, Мацьків = Mazjkiw, бо Carycyn німець читатиме як Karykyn, Mac'kiw, Rudnyc'kyj як Makiw, Rudnykyj і т. п.

Для перегляду подаю нижче транскрипційну систему Яр. Рудницького в порівнянні з моїми проєктами з 1922 р. і з теперішнім:

укр. букви	проєкт з 1922 р.:	проєкт Яр. Рудн.:	мій тепер. проєкт:
а	a	a	a
б	b	b	b
в	v	w	w
г	h	h	h
ґ	g	g	g
д	d	d	d
е	e	e	e
є	je	je	je
ж	ž	sch	sh
з	z	z	s
и	y	y	y
і	i	i	i
ї	ji	ji	ji
й	j	j	j
к	k	k	k
л	l	l	l
м	m	m	m
н	n	n	n
о	o	o	o
п	p	p	p
р	r	r	r
с	s	s	ss
т	t	t	t
у	u	u	u
ф	f	f	f
х	ch	ch	ch
ц	c	c	z
ч	č	tsch	tsch
ш	š	sch	sch
щ	šč	schtsch	schtsch
ю	ju	ju	ju
я	ja	ja	ja
дз	dz	ds	ds
дж	dż	dsch	dsh
ь	’	’	j

Ніяке зазнання не є проминальне, бо враження, яке воно оставляє, залишається — і що робиться з пильністю та зусиллям, дає і самому глядачеві приховану силу, про яку годі знати, як далеко вона діє.

Й. В. Ґете

ЯРОСЛАВ ПАСТЕРНАК

АРХЕОЛОГІЯ В ШКОЛІ

З початком нового шкільного року не тільки в молоді та в її батьків відживає приспане феріями заінтересовання шкільною наукою, її застосованням до практичних вимог життя та виглядами на майбутнє після скінчення школи. Цими самими проблемами цікавляться теж педагоги та ті, що їм прийдеться колись працювати разом із майбутніми абсольвентами школи. З обох цих рацій хочу звернути ось тут увагу як учителів так і учнів на одну ділянку нашого знання, на один предмет, що його ваги та місця в пляні навчання досі в цих школах все ще як слід не доцінюють.

Це **археологія** — в поточному розумінні наука про старовину, а в суті речі єдине джерело пізнання, коли йде про початки людства на землі та його найстарші культурні круги, джерело, що з нього мусять черпати своє знання всі суспільні, природничі та технічні науки, якщо їм приходиться збирати відомості про свої ділянки від найдавніших, ще доісторичних, чи хоч би лише раннєісторичних часів. Тут у першу чергу сьогодні без археології вже ніяк не обійдеться історія та релігія, опісля в рівній мірі антропологія, етнологія з усіма своїми розгалуженнями, техніка, мистецтво, національна економіка (промисел, торгівля, сільське господарство), а далі медицина, хемія, геологія, зоологія, ботаніка та багато інших наук.

Відповідно до такої великої, так сказати б, потреби археології в багатьох ділянках нашого знання й праці треба теж засвоювати знання її у відповідній формі й обсягу вже в загальноосвітніх середніх школах, а навіть ще раніше. З уваги на характер наукових матеріялів, що їх опрацьовує археологія, треба засвоювати деяку кількість знання про них та про їх значення для науки вже у вищих клясах народної школи, щоб це знання найшло дорогу в першу чергу до сіл, бо ж головно в тому терені находяться археологічні пам'ятки. В дотичних читанках повинні бути писані фахівцями загальні читання про життя людини в доісторичних часах і в зв'язку з цим про пам'ятки старовини, їхню вартість для історії культури та про їх зберігання для наукових дослідів.

Зокрема в цьому останньому, в збиранні й зберіганні археологічних пам'яток як свідків життя і культури давніх мешканців нашої Батьківщини, дуже велику ролю відіграють саме сільські народні

вчителі, які разом зо священиками були взагалі піонерами на полі української археології та дуже багато причинилися до розбудови археологічних відділів українських музеїв. Вони повинні пильно стежити за археологічними находами в терені, головно в часі весняної та осінної орки в полі та при всяких земних роботах, як копання фундаментів, ровів, криниць, добування глини, піску, вирівнюваня терену, регуляція рік тощо. Всяку загрозу для пам'яток старовини, як нищення могил, валів, городищ, розбирання руїн, розорювання доісторичних селищ, далі: всякі несподівані важніші находи при земних роботах, як відкриття скелетових гробів, похоронних урн-попільниць, фундаментів, пивниць-льохів, так зв. „доісторичних скарбів" з більшою кількістю крем'яних, бронзових, залізних чи інших предметів, скарбів монет, а навіть так зв. „культурних шарів" з череп'ям старовинного посуду та тваринними кістками — вони, учителі, повинні зголошувати своїй шкільній владі — або просто „Археологічному Музеєві у Львові" (Ринок 4), який на підставі таких зголошень проводить наукові розкопи в терені.

До такої важної, необхідної для археології праці — учителі та священики-катехити повинні притягати на селі своїх учнів, а для заохоти та кращого зрозуміння повинні закладати в себе **шкільні збірки** („музеї"), де в ошклених шафах мають зберігатися до якогось часу всі позбирані находи, кожний зо своєю „метрикою", тобто карточкою, де записане місце находу (назва села, поля і його власника) та ближчі обставини найдення: піднесено просто з поверхні поля чи викопано з землі, при якій нагоді, приблизно з якої глибини, що ще при цьому було (кістяк, палена глина, череп'я, тваринні кістки тощо). Очевидно, при цьому треба пам'ятати, що такі шкільні збірки — це лише збірні станиці обласних та столичних музеїв, наймолодші, початкові клітини великої організації охорони пам'яток старовини та археологічної праці в терені. Для власного вжитку на місці можна задержувати лише дублєти зразків пам'яток для дидактичних цілей, а решту треба віддавати, куди і як слід, бо йнакше, при евентуальнім здержуванні всіх пам'яток на селі, наука не має з того жадного хісна і ціла праця минається зо своїм завданням.

Багато більше знання археології треба подавати учням **середніх шкіл:** будучим учителям, що на них колись впаде обов'язок повести всю вище з'ясовану працю в терені, і будучим фахівцям з різних ділянок теоретичного й практичного знання (в цьому й буду-

чим археологам). Цим учням не вистачає вже тільки мимоходом згадувати про часи обледіння наших земель, про кам'яну, бронзову й залізну добу. У нижчих клясах науку історії для них повинна попереджувати деяка кількість лекцій про доісторичні культури цілої Европи, з відповідними ілюстраціями або відвідуванням археологічного музею, якщо такий є на місці.

Вищі кляси, попри науку історії, повинні мати, головно в учительському семінарі, бодай двомісячний фаховий виклад, по дві години тижнево, про доісторичні та раннє-історичні часи Галичини, з таким самим науковим апаратом.

Та для середніх шкіл крім названих теоретичних лекцій і викладів з показами в музею треба організувати для здобуття практичного знання з ділянки археології теж відповідні **екскурсії в терен.** Такі екскурсії, ведені головно під гаслом: „Пізнай свій край", мають не тільки зазнайомлювти шкільну молодь із сьогоднішнім фізичним, культурним та господарським станом нашого рідного краю. Там на місці в терені молодь має наочно вивчати й давнє минуле нашої країни, її історію від перших історичних часів та всі ще багато старші пам'ятки — матеріяльні залишки культури давнього населення краю. Для цього треба:

а) збирати відомості про всякі нерухомі пам'ятки старовини, як могили, городища, замчища, земляні вали, селища, руїни давніх будівель тощо;

б) збирати відомості про давніші находи дрібних рухомих пам'яток старовини, тобто предметів виробництва до всякого вжитку;

в) збирати для шкільного музею всякі пам'ятки старовини, які в часі екскурсії попадуть учням у руки, пам'ятаючи при цьому, що з даного находу треба забирати всі речі, які разом найшлися, а не вибирати лише кращі чи цікавіші, або тільки цілі, а побиті залишати на місці.

Робиться це так: як прогулянка прийде в село, призначене для обсліду, треба розпитувати між людьми, чи нема там, напр., місця, обведеного земляними валами. Це буде напевно **городище** з княжих часів — укріплений осідок чи загальне прибіжище в часі небезпеки. Треба точно записати його місцеву назву, старатися по змозі особисто його оглянути і тоді зробити в записнику прогулянки хоч приблизний плян цього городища, вимірявши його кроками. Записати теж його положення в терені: на круглому горбі, на горбуватому язику терену, серед мочарів, у закруті річки. Те саме треба

робити з руїнами пізніших **замчищ.** Якщо є під рукою фотографічний апарат — зробити світлину з цілости або з краще збереженої чи доступнішої частини.

Треба питати теж за **могилами:** скільки їх, на чийому вони полі, як виглядають, чи не загрожені управою поля? Як не багато їх — зробити відручний ситуаційний плян. Може є який народний переказ про них — записати його.

Треба дізнатися, чи не находиться де на полі або чи не виорюється часом старе грубе, неполиване череп'я. Постаратися віднайти це місце та призбирати на ньому хоч трохи матеріялу. Зібрати теж тваринні кістки, які там найдуться, та куски випаленої глини. Це слід старовинного **селища,** а череп'я вкаже на час, з якого воно походить. При цьому одна важна річ: збираючи такі речі на полі, не можна мішати їх разом, тільки ховати їх з кожного місця окремо та не забувати зараз же, обов'язково, у кожну торбину чи папір додати потрібну „метрику". Без неї всяка пам'ятка старовини тратить дуже багато на своїй науковій вартості. Те саме відноситься і до всяких інших речей, призбираних у часі екскурсії в терен.

Треба питати теж, чи нема де **печер,** викутих у камені, в піску, або вижолоблених у жовтій глині. Записати їх місце й назву, описати їх вигляд, теж по змозі фотографувати. Чи коли не найшли в них чого?

Розвідувати за всякими принагідно викопаними чи найденими виробами з кременю, каменю, бронзи, міді, заліза, срібла, золота, глини, за скарбами монет у горщиках, за гробами, розкритими плугом серед поля, а все: де тепер ці речі, що з ними сталося? Нераз ще можна відпитати дещо, тоді треба старатися це добути для екскурсії, зберегти для науки, або бодай хоч приблизно зарисувати. Часто навіть поганенький рисунок краще вияснить річ, як довгий опис. Зокрема, як натрапиться на відомість про гріб, треба питати, як лежав кістяк у ньому: випрямлений — чи скорчений, з підогненими ногами та скорченими руками, та в котру сторону світу був звернений головою?

Як де найдеться скарб монет чи інших предметів, треба обов'язково разом із ними забрати й цю посудину, у якій вони найшлися, навіть коли вона вже побита. Це тому, бо за такою датованою монетами чи іншими речами посудиною можна часово означувати подібні інші посудини, які найшлися окремо, без жадних супровідних виробів.

Вкінці треба питати, чи не провадив уже хто фахових або аматорських розкопів у даному селі. Хто це був, де й коли копав, що найшов, де це ділося?

При такій розвідчо-збирацькій праці в терені дані гуртки шкільної молоді повинні усвідомляти собі, що вони творять свого роду „наукові стежі" в терен з метою збирати все нові відомості для дальших, вже чисто наукових дослідів. І повинні знати ще одно: що кожний нахід доісторичної старовини — це в повнім того слова значенню **історичне джерело.** Тому воно не сміє бути приватною власністю нахідника як несвідомої чи жадібної зиску одиниці. Це добро загалу, добро науки, єдиний засіб до того, щоб доповнити чи інколи свіжо написати окремий розділ найстаршої історії нашого рідного краю.

А вчителі-провідники таких екскурсій повинні вкінці тямити, що любов до рідного краю — це в молоді великий завдаток на добрих громадян, а щоб щось із переконанням любити, треба його наперед добре пізнати. Тому шкільні краєзнавчі екскурсії треба вважати за важну складову частину навчальної програми та присвячувати пильну увагу їх організації, тематиці та належному використанні їхніх наукових здобутків.

КУРТ ҐІҐЕЛЬКЕ

ОФОРМЛЕННЯ НАВЧАННЯ

Щоб бодай частинно зазнайомити українське вчительство з державними „Загальними напрямними" шкільництва в Німеччині з р. 1939, подаємо ось тут в перекладі виняток із вступу до відомої книжки Курта Ґіґельке: Neubau der Volksschularbeit, 3. вид. Липськ 1942.

Ред.

Тому, що до корисного навчання належить не тільки ясна ціль і докладно окреслений матеріял, але також і певне вказання шляху, дають напрямні теж для цього сутні вказівки й почини.

Сукупне навчання і слушність окремішности предметів

Методична вихідна площина для народношкільного навчання — це наочність і простота, об'єктивність і близькість до життя, в якій рідний край і народ стоять в осередку навчальної праці. „З життя, з довкільного світу дітей" мусить вона виростати й у них коренитися. Одначе зі ступневим духовим зростанням розвивається з су-

купного навчання першого шкільного року розподіл навчання на ділянки. „Слушність окремішности предметів починається там, де сукупний огляд провадив би до річево не уґрунтованого примусу, а водночас зменшував би успіхи учнів. Також при проведенім розподілі навчання на предмети вимагає одноціле встановлення мети народної школи — співдіяння предметів". Навчання в одній клясі повинно тому засадничо спочивати в руках однієї вчительської сили. Одначе в останніх роках науки не виявляється „в повнім обсягу доцільним" таксамо поступати. Таким чином знайдено розв'язку низки сукупнонавчальних питань, яку шкільний досвід у тому напрямі вповні повітає. Якщо досі спеціяліст заступався за строге розмежування предметів, якщо систематик намагався концентрувати змісти освіти, то вчителя школи праці манило життєве довкілля. Багато поглядів про сукупне навчання ведуть у мудрому міркуванні до задовільности, яка однаково бере під увагу як психологічний бік, саме душу й духа дитини, так також річевий бік, природний сукупний огляд внутрішньо зв'язаних матеріялів. „Сукупність треба таксамо мало ставити нарівні з цілістю й одністю, як предмет з неорганічним вирізком життя; навпаки, слушний властивий для предмету розгляд як форма вислову природного способу бачення, переживання й думання охоплює кожночасно предмет так само в його цілості, як її сприймає сам спостерігач під поглядом цілости" (Фройденталь).

Поодинокі предмети народношкільного навчання до того це не тільки відображення наукових систем, навпаки, вони є скоріш простими засадничими напрямками всенародного думання й схоплювання народного світообразу. Слушність окремішности предметів у загальній структурі навчання ніяк не виключає успішного природного співдіяння, зумовлює це навіть, де до цього існує річева потреба. Тут саме завдання вчителя — ці відношення, як це вони, напр., існують у німецькознавчій групі предметів, як це вони самі з себе виявляються в мистецьких предметах, зв'язувати та виховно й навчально використовувати. Великі задуми праці, як їх ставиться у предметах, як їх розумно і пляново проводиться в якійсь групі предметів, лежать так само на площині такого оформлення навчання, що збільшує успіхи.

Все ж таки залишаються напруження між пляновим і принагідним навчанням, зумовленим якиминебудь подіями чи переживаннями. Щоб їх усунути, годі це запорядити приписами, тільки це є і залишається справою свободи й відповідальности вчителя.

Черга предметів

Розклад предметів показує новий образ*. Тіловиховання, щодо якого обов'язують напрямні з 14. 9. 1937 (для жіночих шкіл заповідаються нові!), стоїть тепер на першому місці освітнього пляну, за ним іде німецька мова і німецькознавчі предмети — наука про рідний край, історія і географія, опісля природа (жива й мертва), музика, рисунки й ручні роботи, домашнє господарство, рахунки й геометрія, поставлені не побіч себе, тільки в сильній, одноцілій гармонії.

Підхід у праці

Підхід праці в народній школі має бути наочний, згідний з дитячою й народною психікою. Одначе важне, щоб якраз у ньому звичайним народним способом подати певне знання, живий зобов'язливий образ „народу й батьківщини, рідного краю й околиці, раси й народности, історії й повставання народу та оформлення німецької народної душі в слові, образі й тоні". Тому, що вона мусить бути народною школою, повинна вона вбачати своє сутнє завдання не в передачі логічно розчленованої сполуки понять, тільки у вирощенні живого й зобов'язливого світу образів. Тимто наочність це її методична вихідна площина; вияснена і барвиста наочність повинна як вислід стояти на кінці її праці". (Штурм).

Сутні й творчі дидактичні пізнання педагогії реформ органічно влучено і творчо закріплено в напрямних Німецької Держави.

Проводові пройнятого своїм покликанням учителя признається рішальну ролю. Якщо він сам не захоплений, не зможе він ніколи вести до захоплення; якщо його не пронизує дух педагогічної відповідальности, не могтиме він навчити своїх учнів відповідальної праці. З особовістю вчителя стоїть і падає вартість навчання.

Засади навчального оформлення

Учитель мусить навчати під національно-політичним поглядом виховання до чинного національного й державного психічного наставлення, оформлювати народно (простота й об'єктивність освітнього матеріялу, прив'язання до рідного краю і народности), зближувати до життя (рідний край і народ в осередку навчальної праці, вибір матеріялу, що має життєве значення, нав'язання до нагод

---

* Тут пропускаємо неактуальні для Г. Г. проблеми. — **Ред.**

життя), застосовувати до сучасности (сучасне як переживальна дійсність, як точка відношення до минулого і як підстава для майбутнього) та виховувати до життєвої порадности (доведення до життєвих і званевих завдань, вивінування у життєвоважні відомості й умілості, виховання до самостійности). Рішальне те, що навчання мусить достосуватися до дитячої істоти (у її різних ступенях дозрівання) (за Вебером, Приготова на навчання, Die Deutsche Schule 1940, зош. 2 f.).

Підкреслюється самодіяльна й самостійна праця учня, яка повинна вести до солідних осягів, при тому особливо згадується групова індивідуальна та продуктивна тиха праця з потрібними до того засобами навчання й вивчання.

І не на останку зазначуються й вимагаються вправи й повторення, щоб запевнити справжнє знання й умілості.

Усі ці вказівки диктує здоровий і ясний погляд на справжні потреби успішного навчального оформлення, а при тому мають вони завжди на увазі забезпечення і збільшення осягів.

Велика кількість починів, як це їх зроблено в часах педагогічного реформового руху, що інколи більше заплутували ніж вияснювали справи, мусить тут уступити перед чистим вибором, що визначений загальною метою народної школи.

Як у основних націоналсоціялістичних поглядах, так також у методичних вказівках находимо тривку прозору напрямну.

Вона вводить нове, одначе побіч того бере також у мудрому міркуванні те, що показалося корисне, в'яже туго й загально вирівнює, проте дає вчителеві й виховникові свободу та місце для власної відповідальности.

Вигляд і шлях народної школи Великонімецької Держави міцно зарисовані. Тож завдання вчителя — в дусі свободи й відповідальности надати цим напрямним живу постать і здійснити їх та зволіти школі стати такою дійсністю, яка заслуговувала б зватися „школою німецького народу".

Не той дурний, хто не знає (ще всезнальний не народився), а той, хто знати не хоче. Зненавидь дурноту...

Признати не важко, а важко привикнуть. Наука і привичка — це одне й те саме. Вона не в знанні живе, а в діянні. *Г. Сковорода*

ПЕТРО ІСАЇВ

ПІДГОТОВА ЛЕКЦІЇ

В попередньому випуску цього часопису вказав я, що найважніший виховний засіб — це сам учитель, його особовість, його виховні здібноці та прикмети, потрібні до виховання й навчання. В зв'язку з тим виринає мимохіть питання, як такою особовістю стати, як набути потрібні для педагога властивості, що дали б змогу вести молодь до високих ідеалів та розвинути її якнайкраще під духовим і фізичним поглядом.

Щоправда, велике, інколи рішальне значення в формуванні людської особовости мають вроджені психічні заложення і прикмети. Також правда, що засаднича психічна структура людини кристалізується й формується в своїх основних зарисах менш-більш до часу повноліття, через що вчитель, починаючи свою педагогічну діяльність, буває вже людиною з оформленою основою особовости. Та все ж таки, як стверджує життєва обсервація і психологічні досліди, людина розвивається і зростає духово аж до кінця життя. Всі наші переживання, життєвий досвід, практична діяльність серед громадянства, що робить нас відповідальними інколи за великі речі, зустріч з іншими помітнішими особовостями, пізнання людей, набування нових теоретичних і практичних відомостей, а передусім власна неугнута і постійна праця над собою та витривалі зусилля у наміченому напрямі — все те залишає у нашій душі слід, різьбить її, вигладжує, удосконалює, а іноді навіть перебудовує і змінює в більшім чи меншім розмірі. В житті людей, багатім і щедрім на численні переживання, а зокрема на зусилля їх власної волі в почутті своєї відповідальности, кожний день буває ударом молота, що залишає в душі свої риски.

Один із найвизначніших сучасних німецьких педагогів і філософів, Е. Крік, говорить про особовість таке: „Вартість особовости якоїсь людини — не у його відрізняльних особливостях і окремішностях, тільки у ступені й далекосяглості, з якою він схоплює цілість життя і в собі самім зображує, отже за неї змагається: у силі його поведінки й відповідальности. А до того доходиться достосованням себе до визначеного цілістю типу, до загального характеру, дисципліною, в якій член справляється з цілістю і цілість із членом, в якій вони обопільно пронизуються: тип і дисципліна це медій замкненої життєвої дійсности, у якій зростають і роз-

виваються особовості, а не порожній простір, не абстрактна освітня метода, не індивідуальна особливість, не суб'єктивна свобода — могти робити чи веліти, що хочеться, чи не хочеться. Особовість належить до органічного світу дійсности". (E. Krieck: Nationalpolitische Erziehung, Липськ 1941, стор. 107).

Отже особовість, понята не в розумінні лібералістичної педагогіки як індивідуальні особливості відрізнення від інших одиниць, а в новому понятті — як підпорядкування себе загальним вимогам та почуття якнайбільшої відповідальности — формується без сумніву далі після повноліття у розгарі праці й життєвих зусиль.

Якраз теперішня війна приносить дуже багато наочних доказів на це. Густо-часто читаємо, напр., в німецькій пресі, як передтим непомітні, сірі, звичайні одиниці, поставлені в часі теперішньої війни на відповідальні становища — в війську, адміністрації, чи господарському житті — інколи випадково або з конечности в недостачі визначніших постатей, по короткому часі, змагаючись витривало та наполегливо з усіма труднощами на своєму місці в почутті великої дисципліни та відповідальности, виросли на помітні особовості, що перевищили інших визначних у даній ділянці фахівців та знавців.

Зовсім подібне явище можемо помітити і в українському житті. Численні непомітні, пересічні, але чесні й обов'язкові люди, яких саме життя, громадянські чи державні чинники покликали до відповідальної важкої праці, не злякалися труднощів і не зрезиґнували зо становища, як це зробило багато інших і помітніших від них особовостей, а стали твердо на своїй стійці, „закотили рукави" і взялися завзято до праці, поборюючи з запалом усі перешкоди, які їх ще більш заохочували до змагання. Незабаром вийшли вони переможно з усіх труднощів і зробили себе на даному місці необхідними й незаступними та своєю працею приневолили інших числитися з собою, досягаючи так відповідного громадянського стажу.

Так само й кожний учитель, досі непомітний, молодий чи старший, з повними кваліфікаціями чи неповними, з практикою чи без — може незабаром стати великим виховником із доброчинним впливом на молодь, якщо в тому напрямі спрямує всі свої зусилля та покористується доцільними засобами.

Один із шляхів, що веде до виховної особовости вчителя — це безперечно крім інших добра, постійна, витривала й основна під-

готова себе до шкільних лекцій, а водночас підготова до всіх інших завдань, що їх треба провести у виховній ділянці.

*

Бувають учителі, що не прив'язують великої ваги до підготови лекції. Деякі старші вважають, що мають забагато досвіду і знання, щоб підготовлятися до лекції, деякі ж молодші в почутті свого молодечого розмаху й самовпевнености вірять занадто у свої сили, щоб на підготову „витрачати час". А тимчасом глибока, солідна й усебічна підготова лекції запевнює не тільки її успіх і задовільні досягнення, а має ще й велике значення для особовости вчителя, її розвитку, поглиблення і зростання.

Як стверджують психологічні досліди, в кожній людині дрімає на дні душі багато різних духових сил. В нормальному буденному житті, коли наше „я" звернене повністю назовні, ті сили немов приспані, ув'язнені і діють тільки в малих розмірах. Щойно треба якихсь більших порушень душі, щоб їх розбудити, визволити та приневолити посилено діяти.

Таке визволення сил, навіть і фізичних, можемо легко простежити в часі небезпек. Напр., в часі пожару хати заторкнені небезпекою одиниці — у своїй напрузі з приводу загрози — виносять із загрожених місць такі тяжкі предмети, що їх опісля, в нормальному психічному стані, зовсім не можуть двигнути — й дивуються самі собі, звідкіля це в них узялося стільки сил. Зовсім подібне явище бачимо у матерів, коли їх дітям загрожує небезпека. Так само подразнена амбіція, ненависть, жага пімсти, заздрість чи любов, велике хотіння, тощо видобувають із дна душі приспані сили і здібності та спонукують їх посилено діяти, розвиватися, дужчати, могутніти.

Ба, щобільше! Парапсихологи ставлять у останньому часі гіпотези, що такі парапсихологічні явища, як ясновидючість, віщування, відгадування чужих думок — це розв'язання якимсь ще незбагнутим способом таких маловідомих психічнх сил, що мінімально діють в душі сливе всіх людей у формі інтуїції, вичування, передчуття і т. ін.

Як виявляється, психічні сили розбуджуються двояким способом: або великим і наглим духовим потрясенням, або легкими щоправда порухами душі, одначе постійними й витривалими, сконцентрованими в одному напрямі. Під тим поглядом можна легко прирівняти людську душу до ставу, озерця чи іншого спокійного плеса, що на

його дні приховуються різноманітні скарби, більші чи менші цінноці. Вони добуваються на верх або тоді, коли у воду впаде, напр., гарматнє стрільно чи бомба і своїм сильним вибухом нагло розворушить води, що викинуть на береги із дна різні цікаві несподіванки, або тоді, коли вдарятимемо по поверхні води легко, але постійно і довго, чи кидатимемо в воду малі камінці. Від ударів зрушаться легкі хвилі, що все ширшатимуть колами в напрямі берегів і дна, аж доки спроквола розколишеться вся вода, добуваючи своїми хвилями приховані тайни навіть глибокого плеса.

Постійна, сумлінна, глибока й усебічна підготова шкільних лекцій, самостійне упорядкування зібраного лекційного матеріялу і пропущення його крізь горнило власної душі та воднораз глибоке продумання життєвих правд, що в зв'язку з новою лекцією слід подати молоді — це без сумніву оті удари об поверхню вчителевої душі, що своєю постійністю, витривалістю і зусиллям розхвильовують її аж до дна, сягають глибоко в тайни підсвідомости і розв'язують у ній помітні духові сили, які вирощують та щораз чіткіше вирізьблюють особовість учителя. Беззакидна підготова лекції це справді побіч життєвих переживань і досвіду дуже важний чинник зростання в духовому напрямі. Учителі ж, що не приготовляються, нічого нового не читають, не розширяють свого горизонту, не стежать за розвоєм свого предмету, не цікавляться життям, не обсервують і не продумують життєвих правд, навпаки, духово марніють, їх дух нидіє, яловіє, вичерпується і висихає. Вони нудяться самі на годині і нудять учнів. Ні вони, ні учні не мають духового задовілля.

Підготований до лекції вчитель — це немов сочистий овоч, що може дати слухачам життєву силу; непідготований — позбавлений життєдайних духових соків і смаку. Недармо ж старинні філософи порівнювали диспути й навчання з бенкетом.

Підготований постійно до лекцій учитель, збільшаючи свій духовий ріст, воднораз збільшає свою спромогу панувати над клясою. Маючи докладний плян лекції й опанований її матеріял в цілому й у подробицях та продумані всі засоби навчання, набуває він самовпевнености, рішучости, — його воля сконцентрована у вибраному напрямі, через що може він легко накинути її клясі, тримати клясу в увазі, напрузі і спокою. Приготова лекції це скуплення не тільки своїх думок, але й концентрація волі, що дає змогу керувати клясою, волі, яку кляса підсвідомо відчуває. Приготова лекції, хоч би й дуже коротка — у досвідного педагога 10—15 мінутова —

потрібна вже хоч би тільки як звичайне скуплення духа, що має промінювати на довкілля і його здобувати.

*

Підготовляючи лекцію, звертають учителі назагал увагу тільки на саме опанування нового матеріялу, інколи думають ще й загально над її методичним оформленням. Тимчасом лекцію слід підготовляти ще й у деяких інших напрямах.

При поправній підготові лекції можна відрізнити такі моменти: 1) обміркування повторення попередньої лекції: а) звичайного закріплення проробленого матеріялу, б) конструкційного закріплення, при якому учні самостійно оперують набутими відомостями та їх застосовують; 2) точне й докладне опанування вчителем нового лекційного матеріялу; 3) логічне й проглядне впорядкування подаваних відомостей та зображення їх легким барвистим стилем, достосованим до рівня молоді; 4) вибір успішної лекційної методи, достосованої до матеріялу й рівня учнів та взагалі технічне проведення лекції; 5) оживлення лекції прикладами, чіткими образами, графічними рисунками, моделями, мапами, епідіяскопом тощо; 6) зв'язання нового матеріялу з аналогічними й подібними, знаними вже молоді, фактами чи явищами з минулого й сучасного життя; 7) виховні та світоглядові висновки, асоціяції та нав'язання; 8) спосіб закріплення нової лекції (звичайне повторення й комбінаційне орудування матеріялом); 9) обдумання найдоцільніших домашніх завдань і лектур.

Давати поради, яким саме способом, якою, так сказати б, технікою підготовлятися до лекції — важко, особливо якщо йде про докладніші і без сумніву добрі вказівки. Тут годі ставити якісь аподиктичні правила, бо це справа більш індивідуальна — особиста. Різні дороги провадять до мети. Одному відповідає така техніка підготови, іншому — інша, залежно від його здібнощів, привички, успосіблення, пам'ятевого типу тощо. Та все ж на основі власного досвіду вкажу один спосіб поступування, очевидно не як одиноко добрий, але як один із можливих доцільних способів, що багатьом учителям може відповідати .

Добрий учитель згромаджує передусім у своїй бібліотеці якнайбільше підручників, виписів із джерел, ілюстрацій, збірників матеріялу та інших посібників до своїх предметів. Крім більшої кількости шкільних підручників має він бодай два-три обширніші, наукові, університетські. На це ніколи не жалує він ні гроша ні труду, без уваги на важкі часи, бо це основне його знаряддя, так сказати б.

його варстатне устаткування. Під тим кутом переглядає він доступні книгарні, антикварні, приватні бібліотеки, оглядає книжки, набуті учнями, а передусім стежить усі бібліографії у фахових і загальних журналах.

Вибравши тему лекції відповідно до пляну навчання й цілорічного чи місячного розкладу матеріялу, читаємо дані уступи з усіх підручників, що є під рукою, а бодай із кількох кращих і одного обширнішого, інші ж тільки в даних місцях перекарткуємо, чи немає там якого знаменного рисунку, чи іншого методичного засобу. Добрий учитель ніколи не обмежується тільки до одного посібника з різних причин, над якими годі тут зупинятися. Читаючи дані уступи з підручників, робимо собі на картці вже відразу помітки про речі, яких ми собі не усвідомляли, а які не слід поминути, або варто їх використати.

Пройшовши підручникову літературу й розглянувши інші допоміжні джерела та засоби, мусимо ввесь відсвіжений чи й уперше усвідомлений матеріял пропустити крізь горнило власної душі, крізь власну творчість. Це дуже важний момент приготови лекції. Тепер якраз вкладаємо у лекцію своє „я" і вибиваємо печать свого духа на даному матеріялі. Наша власна творчість у тому, що ми продумуємо ввесь матеріял, так сказати б, „перетравлюємо" його, рішаємося, що поминути, а що підкреслити і ширше обговорити, а передусім порядкуємо матеріял, встановляючи, від чого і як зачнемо, до чого переходитимемо, як логічно пов'яжемо матеріял та чим його закінчимо. Якраз проглядне й розумне упорядкування матеріялу, в якому одне з другого немов само випливає, долучення подробиць якраз на своєму місці (ні запізно, ні заскоро), проказання легким, доступним і образовим стилем, чи то добре покерування думок учнів відповідними питаннями або іншими допоміжними засобами — це найважніша умова успіху лекції.

Ці моменти лекційної приготови нагадують працю бджоли, яка, виссавши нектар із різних квіток, перетворює його з допомогою домішок власного організму на справжній мед. Щасливий той учитель, що зуміє зібраний матеріял із різних підручникових квіток перетворити на духові смаковини для учнів, — на ту приємність, якої зазнає кожна розумна людина, відкриваючи ступнево правду у відповідній для себе формі.

Одначе, як бджола, перетворивши у своїм нутрі нектар на мед, складає його для збереження й запасу у воскові комірки, так кож-

ний трудящий і пильний учитель вписує перетворений відповідно до свого „я" матеріял у зшиткові сторінки. Правда, таке вписування забирає багато часу і збільшує працю, але воно своїми великими користями справді виплачується. Щойно пишучи лекцію, можна матеріял направду добре упорядкувати, потрібні місця відповідно переставити та влучно їх зв'язати. Тоді також усвідомляємо собі всі подробиці матеріялу, перед якими стаємо іноді несподівано неприготовані в часі лекції, і можемо подбати про чистоту мови, поправний і живий стиль. Далі писання помагає нам добре запам'ятати всі відомості та їх чергу, а найважніше — вложивши раз працю, заощаджуємо її на ціле життя в дальших роках. Не списавши матеріялу, не тільки не опановуємо його якслід (і він нам у своїй хаотичності інколи помішається, якщо йде про трудніші партії), але навіть до чергового навчального року його призабуваємо й мусимо наново прочитувати всі підручники. Списавши ж його, у черговому році прочитуємо за п'ять-десять мінут дану лекцію зо свого зшитка, евентуально доповнюємо її новим набутим матеріялом за новий час — і ми до лекції готові. У своєму зшитку маємо основну структуру, як пень дерева із галуззям, на який згодом тільки дочіплюємо нові сочисті овочі. В найгіршому разі, коли не маємо зовсім часу на писання, списуємо бодай докладно диспозиційні точки, зазначуючи при них сторінки підручників, з яких дане місце можемо використати. Написана підготована лекція це вкладений капітал, що цілий час нашої вчительської практики процентується, заощаджуючи нам багато праці в чергових роках.

Писати лекції найкраще на окремих для кожного предмету і кляси грубших нотатках, і то на одній тільки сторінці, залишаючи водночас ще й більший маргінес.

Написавши лекцію в формі викладу, продумуємо його далі в усіх інших напрямах, зазначених вище у точках 3—9, отже що зможемо видобути від учнів відповідною методою, скільки часу на що можемо посвятити, яких ужиємо допоміжних научних засобів, що і як нарисуємо графічно на таблиці, та що на ній напишемо, де виклад можемо ще оживити гарними образами, приповідками, сентенціями, вибраними вийнятками з белетристики чи виховними моментами і т. ін.

Особливо слід обміркувати зокрема введення в хід лекції виховних моментів, на які наше вчительство звертає дуже мало уваги, куди менше, як на саме подавання відомостей, або взагалі на них не зважає. В дійсності ж ніяка, а вже щонайменше друга-третя лекція

не повинна пройти без виховного моменту. Легко його найти на лекціях літератури, філології, історії, де до цього буває часто вдячний матеріял, що висуває прикладні, гідні наслідування постаті, думки, життєві правди. Але й у всіх інших предметах легко за ними пошукати, знаючи життєписи відкривців та пробоєвиків даної ділянки науки, картини з яких можна все вплести навіть у суху математичну задачу. Не менш виховного матеріялу може дати застосовування задач до практичного життя та життєвих прикладів.

Тому добрий учитель, що хоче бути не тільки звичайним подавцем знання, але й вихователем, залюбки пізнає життєписи визначних людей та взагалі життя і його правди, обсервуючи довкільний світ, беручи сам активну участь у житті, читаючи пресу, відповідну літературу та роздумуючи постійно сам над життєвими питаннями. Це не випадок, що великі педагоги бували водночас і визначними філософами; згадати хоч би Сократа, Платона, Арістотеля, Русса, Герберта, чи теперішніх німецьких педагогів — Кріка, Боймлера, Кляґе та ін. або з українських Сковороду, Продуманий матеріял у всіх інших напрямах принотовуємо на маргінесі чи на вільній побіч сторінці у нашому зшитку. Там же робимо помітки після відбутої лекції з поробленого досвіду та виявлених недостач.

Коли попадають нам згодом у руки нові підручники, чи коли читаємо інші книжки або часописи, а зустрічаємо цікавий для нашого предмету чи виховний матеріял, доповнюємо ним наш лекційний зшиток, дописуючи в ньому нові дані у відповідних місцях, чи вліплюючи крайчиком побіч на дотичній сторінці карточки, або і цілі витяті статті з преси, складаючи їх відповідно в зшитку.

Такий зшиток стає згодом нашим навчальним підручником даного предмету, де разом зібраний матеріял навчання враз із нашим методичним і педагогічним досвідом, який можемо собі наново відсвіжити й усвідомити все впродовж кількох мінут. Це наш власний посібник, на основі якого можемо легко приготовити до друку справжній шкільний підручник.

Наприкінці обдумуємо, як маємо реагувати на виявлювані постійно хиби молоді, взагалі, чи окремих одиниць, як некарність, неввага, розмови підчас лекції, яких ужиємо нових засобів, чи попередні були успішні, чи ні, та чому.

Дуже вказане застановитися, як використаємо свою інвіґіляцію в часі павзи, як нав'яжемо легку балачку з молоддю та до чого використаємо її при даних хибах молоді.

Упорядкувавши й списавши все, як не в цілості, то бодай як докладну диспозицію, проходимо всю лекцію в пам'яті, доки вона чітко не вирізьбиться в нашій уяві, як у мистця образ, що його береться він творити.

Бо ж учитель-виховник це також мистець з куди вищим і почеснішим завданням, як усі інші мистецтва. Адже ж матеріял інших мистецтв, це мертва субстанція — дерево, камінь, фарба, глина; матеріял же педагога — це живий, творчий, молодий, богоподібний дух. Продукт інших мистецтв, хоч як удуховлений, проте мертвий, продукт же виховного мистецтва — це людський дух, що сам із себе може діяти і творити навіть найвищі культурні цінноці, передаючи їх з покоління в покоління, з роду в рід.

Справді варто й треба потрудитись, підготовляючи сумлінно, глибоко й усебічно лекцію — це щоденне долото різьби людського духа.

Є. Ю. ПЕЛЕНСЬКИЙ

ЗА УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНЕ ПИСЬМО

1.

Сучасне українське відручне письмо, т. зв. скоропис, що вживається в українських школах, далеко вже не відповідає вимогам, які ставляють сьогодні до письма практичні потреби та модерна педагогія.

Сучасне шкільне письмо за тяжке для скорого записування, а в нинішню добу загального доцінювання часу власне лише таке письмо потрібне, що можна ним скоро і вигідно писати. У висліді маємо певного роду педагогічний куріоз: у школі вчать такого шкільного письма, якого ніхто в практиці не вживає. Учень по закінченні школи, а то ще й у вищих клясах, створює собі — кожний сам — більш практичне, більш „скорописне" письмо.

Таким робом добра пайка педагогічних зусиль, які вкладає учитель у першій клясі при навчанні початків письма і в кількох дальших клясах при навчанні гарного письма (каліграфії) іде на марне, бо в практичній роботі цей почерк, іноді вже таки в самій школі, виявляється недоцільний.

Причина того лежить у самому письмі, що — як сказано вище — для нашого часу застаріле.

Як це і не дивно, письмо, що збереглося до сьогодні в школі в доволі виключній ролі, є в своїй основі ще барокове. Всі букви треба писати бодай двома почерками: тонким і грубим, при чому є ще й переходові місця. Букви є скісні, похилені в право, при чому підручні (малі) букви творять із лінією підстави гострий кут — меншбільш 60°, а великі букви (версалики) значно більший, цебто наближаються радніше до прямого. Допускає це безліч можливих відхилень, дає різні почерки з кутом нахилу від 30° аж до 90°, не згадуючи вже про кут більший за прямий, що зрештою досить рідко — доходить до 120° і більше. При писанні незвичайно багато уваги — і часу — вимагає от хоч би подвійне проведення ліній — одної на одній, наприклад, у горішній частині писаної малої букви **к.** Так само питання переривання почерку розв'язане далеко не задовільно. При писанні деяких букв переривається тяг руки цілком зайво, бо не для підкреслення виразности букви, а для виведення чисто декоративного її елементу — власне згідно з духом барока, але проти вимог модерної практичности: виразности письма й ощадности в часі.

2.

Яке ж повинно бути письмо, скоропис, що відповідав би модерним вимогам і своїй назві?

Найважніші принципи модерного письма такі:

1. **Природність.** Письмо повинно бути по змозі п р я м о в і с н е. Від народження людина росте з почуттям прямовісних і поземих ліній, бачить їх кругом себе (дерева, будови і т. д.). Змисл рівноваги знає як основні напрями: прямовісність і поземість. Скісні лінії можуть мати тут лише помічне значення як сполуки між прямими лініями, а не як основа цілої системи скоропису, що, напр., мало місце досі.

2. **Простота.** Якнайбільш с п р о щ е н е письмо є очевидно найвигідніше і тимсамим найдоцільніше. Коли лише збережено основні елементи поодиноких букв, все інше — зокрема прикраси — зайве, а то й шкідливе, бо утруднює через сповільнювання само писання, а також сповільнює процес читання.

З простотою нерозривно зв'язана к р а с а письма.

Ми, в відрізненні до наших предків, вбачаємо красу не в надмірі прикрас, ми віднаходимо її передовсім у гармонійному ряді найпростіших ліній.

3. **Читкість.** Довголітні наукові досліди потвердили вповні стару думку, що письмо — тоді найчиткіше, коли поодинокі букви, чи радніше їх основні елементи, наближуються до однієї з двох основних геометричних фігур: квадрату і кола, в протилежності до теперішніх букв, що наближалися своєю будовою до прямокутника й еліпси.

4. **Доцільність.** В'яжеться вона тісно з простотою і читкістю, бо доцільне письмо мусить бути власне якнайпростіше і якнайчиткіше. Але це не вичерпує всього. Доцільною можна назвати якусь абетку щойно тоді, коли при збереженні найповнішої читкости в ній нема зайвих ліній, додатків і особливо зайвих сполук, що забирають при писанні чимало уваги й часу. За те кожний застосований елемент треба використати повністю для підкреслення характеру даної букви. Само собою, що мусить вже він і бути того роду, щоб вповні надавався — що так скажу — до вияву індивідуальности даної букви, для відрізнення її від усіх інших букв.

Але разом із тим доцільність висуває ще одну — майже зовсім протилежну вимогу. Письмо набувається вправою. По якомусь часі стає воно привичкою. Тимто справді доцільне письмо повинно мати якнайменше основних елементів, які повинні якнайчастіше повторятися в поодиноких буквах, очевидно, в різних зіставленнях. Це улегшує засвоєння письма, а при користуванні таким письмом вимагає мало зусиль і дає великі можливості для постійного збільшування швидкости писання при постійній вправі.

3.

Поки встановлювати якінебудь зміни в письмі, не можна не пригадати його минулого. Українська абетка має вже свою тисячолітню історію, підчас якої чітко виявилися її розвоєві тенденції і закріпилася своя традиція. Про цей факт мусимо постійно пам'ятати.

Які ж були розвоєві тенденції українського письма?

Здається мені, що особливо важні були дві: наближення українського письма до ідеального квадрату-кола і одночасно уподібнення до латинської абетки.

Український устав XI. ст., вузький і високий, переходить поступнево в низький і широкий півустав. Велика більшість українських півуставних букв XVI. ст. дається ідеально майже вписати в квадрат. Ці і деякі інші менше важні розвоєві прикмети зіндивідуалізували настільки українську абетку, що вона незвичайно різко відрізняється від московської і південнослов'янських абеток, які так само, як і українська, ведуть свій початок від церковної кирилиці.

Майже одночасно, бо з кінцем XV. і з початком XVI. ст. український півустав дав початок двом новим родам письма: друкованому і скорописному, при чому розмірно скоро повстало й перехідне між цими двома родами, а саме друкована курсива, що в друку немов сповняла відворотно ту саму ролю, яку мав у письмі кириличний півустав, який ще на довго зберігся поруч скоропису.

Скорописні букви в основному зривають із квадратом півуставу, вводячи на його місце к о л о.

Завдяки тому усунено в почерку надмірну кількість лінійних заломань. На те місце прийшли округлі лінії, що в висліді значно прискорило процес писання. Спершу скорописні букви не були ще лучені між собою, так само, як півустав чи друк, але скорою ходою наближались і до того, і загалом до т. зв. ідеального письма, очевидно, ідеального в межах обов'язкової абетки.

Цей природний процес зупинився на довший час через барокові тенденції, що запанували в письмі вже в XVII. ст., дійшли до свойого найбуйнішого розвитку в XVIII. ст. і перетривали майже до початку XIX. ст., а в деяких своїх виявах у деяких родах письма майже до наших днів — власне в шкільному письмі. Барокові зміни були такі: природне намагання збільшити читкість і доцільність букв заступило інше намагання: якнайбільше прикрасити букви. Тимто, хоч основна частина більшости букв (т. зв. „очко") і далі залишилася близька до кола, то вона непомірно змаліла, а зате зросли всі додатки до букв, все те, що виростало понад, чи спускалося попід основний рядок. Разом із тим зникли давні малі відступи між двома рядками, розмірно, великих букв. На їх місце повстали великі відступи між рядками дрібних основних частин букв, заповнені густо над- і підрядковими елементами, що правили тут за прикрасу. В самі букви введено тонкі і грубші почерки (т. зв. рондо). Різно прикрашувані букви діставали різне оформлення, читкість ставала щораз менша, позатим деякі букви писалися на кілька ладів.

Щойно ампір, цебто наворот до клясицизму поклав край барокові, вводячи і до письма таку необхідну, особливо тут, простоту. Впродовж останнього століття йде відворотний процес до барокізації письма, процес відоздоблення його, спрощення букв, зменшення над- і підрядкових елементів букв на користь повнішого вияву основних, рядкових. Основне т. зв. „очко" наближається щораз більше до дійсного к о л а, інші букви до ідеального к в а д р а т у.

Є це основні розвоєві тенденції всіх европейських абеток, але коли йде про т. зв. кириличні, то власне цікаво, що вони в українській абетці зазначилися найвиразніше, куди сильніше, як, напр., в московській чи сербській.

В парі з тим, від часу послаблення культурного зв'язку України з Візантією, отже десь від 1453. р., іде другий незвичайно сильний процес: наближення української абетки до латинської. На тлі дуже живих культурних взаємин України з Західною Европою, зокрема з Німеччиною, Італією і Польщею, це явище самозрозуміле. Скріпилося воно ще й тим, що через кількасот літ, бо з кінця XV. до початку XIX. століття, вищі українські суспільні верстви вживали побіч тодішньої української літературної мови вільно ще й латини. Користуючись латинською мовою дуже часто в письмі, наближали поодинокі букви української абетки до латинських букв. У висліді прийшло те, що переважна кількість українських букв, або краще сказати, всі ті,

в яких це лише було можливе без затрати істотних властивостей даної букви, зовсім уподібнилися до відповідних латинських букв. Мало це місце не лише при таких буквах, як **а, е (є), і, к** і ін., які уподібнилися зовсім до таких же латинських букв, але навіть при таких буквах, як **в, д, и, п, р, с, у** і ін., що прибрали вид найбільше зближених формою латинських букв, хоч значення їх зовсім інше в обох абетках. Кілька останніх букв української абетки, що вже ніяк не могли уподібнитися до ніяких латинських букв, просто тому, що їх уже не було — українська абетка багатіша за латинську — перебудовано таким робом, що основні елементи цих букв взято з латинки. Отже скорописне **ш, ц, щ** запозичилося з латинського *u*, **ф** з латинського *f* і *c*, тощо.

Процес наближення українського письма до латинського ішов куди скоріше в скорописі, як у друку. Вказують на те вище подані приклади, чи хоч би зіставлення поруч себе таких писаних і друкованих букв: **г, д, и, й, к, п, р, т, у, ф, ц, ш, щ,** які в скорописі майже зовсім наближилися до латинських букв, але в своєму друкарському виді зберегли давню форму.

Тим не менше процес наближення української друкованої абетки до антикви ішов здавна. Не виглядало воно так, як у Московщині, де Петро I. ввів того роду зміну нагло й насильно на поч. XVIII. ст. (ґражданка), але повільно, зате органічно від к. XVI. ст., що видне вже у львівських стародруках того часу. Ще більше воно помітне, зрозуміла річ, у курсиві, наприклад, у почаївських друках XVIII. ст.

Цей процес, процес наближення української абетки у всіх її видах до латинської, діє досі з непоменшеною силою.

4.

В зв'язку з розвитком української абетки слід пригадати подібну зміну, що її введено в Великонімеччині, а яка торкається безпосередньо й нас.

В 1941. р. на основі окремого зарядження Фірера ввів Міністр Освіти до школи, а Міністр Пропаганди до преси латинське письмо (антикву) на місце давнього німецького (фрактура). Німецьке нове шкільне письмо т. зв. правильне (Deutsche Normalschrift) опрацьоване незвичайно дбайливо, згідно з найновішими вимогами (рис. 1.).

Побудоване воно на основі однородного почерку, прямовісне, основні частини букв відповідають якнайбільше ідеї кола, або квадрату, без зайвих заломань лінії, без непотрібних прикрас, зовсім без точок. Завдяки тому воно дуже читке, справді „скорописне", тим більше, що для конструкції всіх букв вжито незначну кількість елементів, що постійно повторяються. Коротко — це письмо природне, просте, отже й вигідне, читке, доцільне й гарне. Коли воно не ідеальне, то все ж близьке до ідеального, очевидно, в нашому сучасному розумінні.

Deutsche Normalschrift

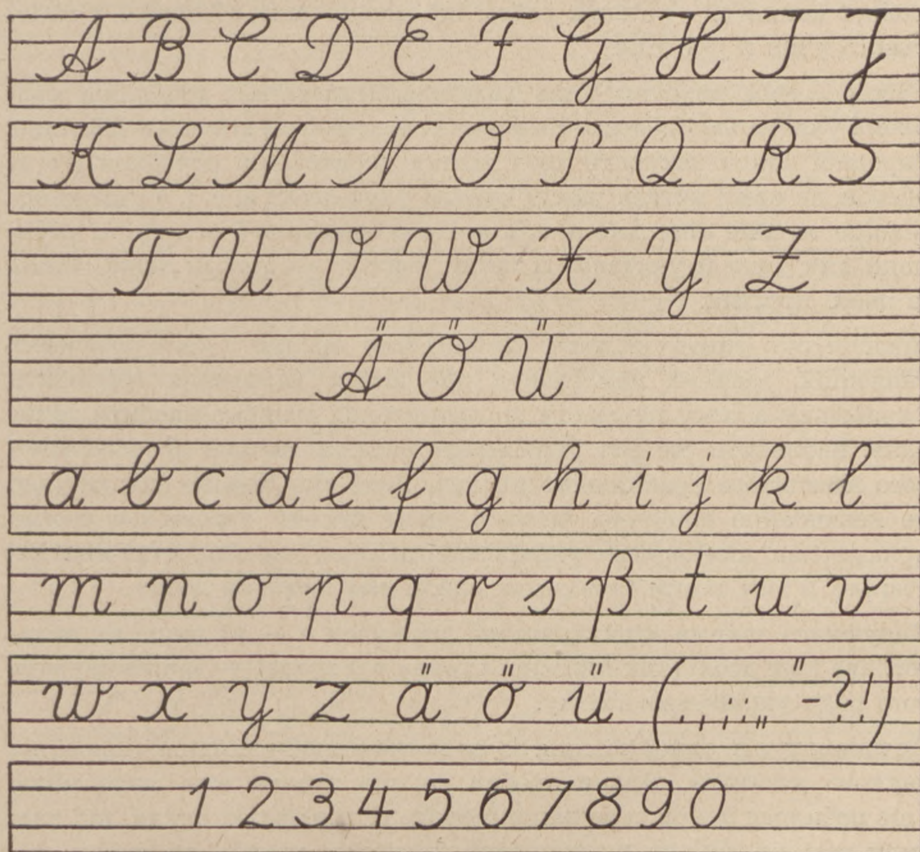

Рис. 1

Немає сумніву, що це взірцеве письмо буде введене не лише в одній Німеччині, а в цілій Европі, як це вже має місце в деяких державах, як ще одна цеголка в будові европейської духової спільноти. Тимсамим заторкує воно безпосередньо теж українську школу й українського учня.

Згідно з розпорядженням Міністра Освіти обов'язує воно вже скрізь при навчанні німецької мови, отже і в українських школах. На доручення Головного Відділу Науки і Навчання в Правлінні Генерального Губернаторства ввів я це письмо в нове видання першої

німецької читанки для українських народних шкіл (Deutsches Lesebuch für III Kl. ukr. Volksschulen). Щоб улегшити науку цього письма в українських школах, склав я методичний довідник: „Німецький прописний зшиток", що затверджений владою і одиноко обов'язує в усіх українських школах, починаючи з III. кляси народної школи[1]). — Таким робом це письмо вже обов'язує українського учня й учителя.

Разом із тим виростає нова важлива педагогічна проблема, проблема української абетки. Не може ж українська дитина в III. клясі народної школи вживати двох різних характером, почерком і т. д. абеток, не може писати зовсім інакше українське **а, е, і, о** і ще якось інакше те саме німецьке **a, e, i, o.** Це створювало б величезні труднощі для учня й учителя, додаймо відразу — цілком зайві. Вихід із цього простий.

Здаючи собі справу з духа українського письма і його розвоєвих тенденцій, зокрема пам'ятаючи про вікове намагання наблизити українську абетку почерком до латинської, можемо зробити лише одне: наблизити ще раз українське шкільне письмо до обов'язкового німецького правильного письма. Воно тим більше вказане, що це незвичайно доцільне, читке і гарне письмо перевищає своїми прикметами дотеперішнє українське шкільне письмо, дещо вже застаріле, а тим самим така зміна вийде нам лише на добро.

Керуючись такими міркуваннями, зважився я — не лише як педагог, але і як дослідник книжної справи в Україні — запропонувати того роду українську абетку.

Не ввів я тут ні одної новини, бо це могла б зробити лише відповідна наукова установа, тільки зробив те, що здавна вже мало місце і що робилося немов самочинно щодня: ті українські букви, які вже були досі подібні до латинських, уподібнив наново до нового письма, в інших, де вже були латинські елементи, застосував їх так само наново. Проєкт нового українського шкільного, чи там, правильного письма, опрацьованого стисло на основі дотеперішньої української абетки з достосованням її щодо почерку, де це могло мати місце, до німецького правильного письма, подаю нижче[2]) (рис. 2.).

---

[1]) Апробата Головного Відділу Науки і Навчання в Правлінні Генерального Губернаторства з 2. січня 1942., I. 10398/41 14.

[2]) Технічне виконання проєкту нової абетки належить арт.-мал. Святославові Гординському.

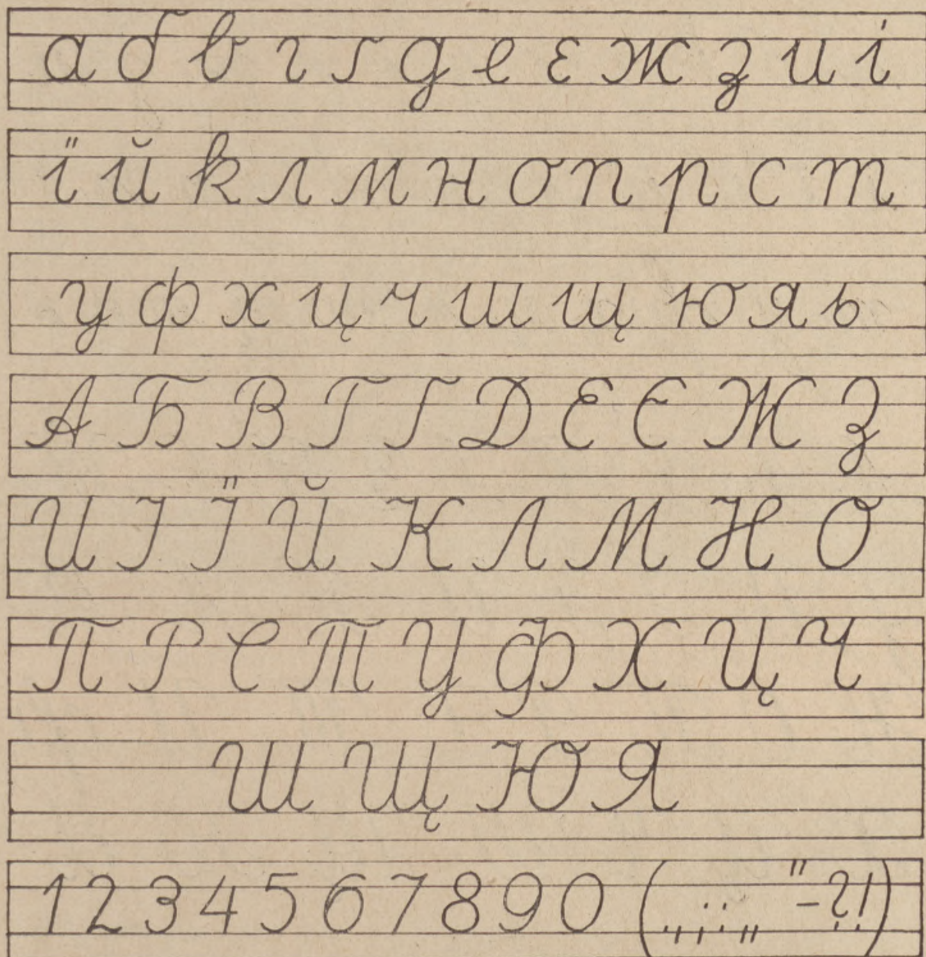

Рис. 2

5.

Справа достосовання української абетки до нових вимог була б куди простіша, якби не деякі розходження між наддніпрянським і галицьким способом писання деяких букв.

При основному розгляді тих обох способів писання[1]) виходить, що галицький дещо більше наближений до латинки, що самозрозуміле, а разом з тим підходить він ближче під поняття ідеального письма з таких причин:

[1]) Для порівняння беру абетку з галицького букваря (рис. 3), якого нове видання затверджене Гол. Відділом Науки і Навчання для вжитку в Ген. Губернаторстві, і наддніпрянську (рис. 4) з „Прописів для учнів 1-го класу початкової школи" (Видання четверте, Київ-Львів 1939), що обов'язувало в українських школах на схід від Сяну й Буга до 1941. р.

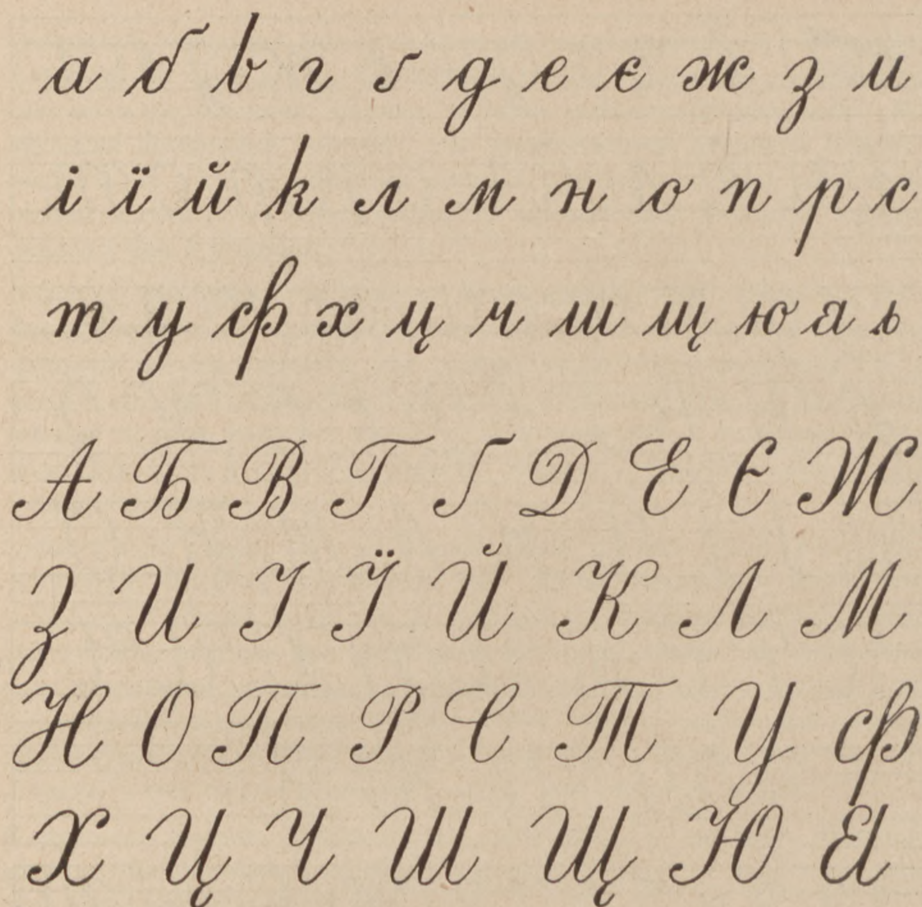

Рис. 3

1. В кількох буквах немає зайвої перерви лінії, через що приспішено писання. Є це букви: **є, з, к, З, Н, Ф.** При великих буквах ця справа не відіграє такої великої ролі, бо вони приходять у письмі дуже рідко.

2. В деяких буквах опущено крапку, що теж дозволяє скоріше написати ці букви: **є, з, к, ч, я, ь.** На її місце прийшли звичайні заломання або закрут. (В новій абетці крапки нема взагалі).

3. В деяких буквах замість простого заломання застосовано заокруглений поворот почерку, що теж куди практичніший. Належить тут передовсім **п** і **т.**

4. В великих буквах усунено барокові закрути, а саме в **Є, Ж, З, И, Й.**

Але і наддніпрянський почерк має в дечому також перевагу над галицьким:

1. Усунено тут подвійну, тяжку, бо повторну лінію в букві **в.** Замість неї петля, як, напр., в новому німецькому письмі. Та сама трудність, що в галицькому **в,** є і в галицькому **к.**

2. Усунено перерву лінії в буквах: **ц, щ, Ц, Щ,** хоч застосована тут петля доволі тяжка через попереднє заломання лінії.

Учениці народної школи зо своїм директором І. Федораком у Русові, рідному селі Василя Стефаника.

Жіночий хор державної учительської семінарії в Криниці.

В кузні реміснивої школи у Львові.

При слюсарськім станку реміснивої школи у Львові.

Новітні кожум'яки в гар-

Кравецька школа в Сокалі — II кл., 1 група.

Майбутні мистці при праці: мистецько - промислова школа у Львові.

Торговельна школа у Львові: товаро-

Курс провідниць дитячих садків у Володаві, червень 1942.

Державна гімназія в Холмі: лещетарські змагання на Гірці 2. II. 1941.

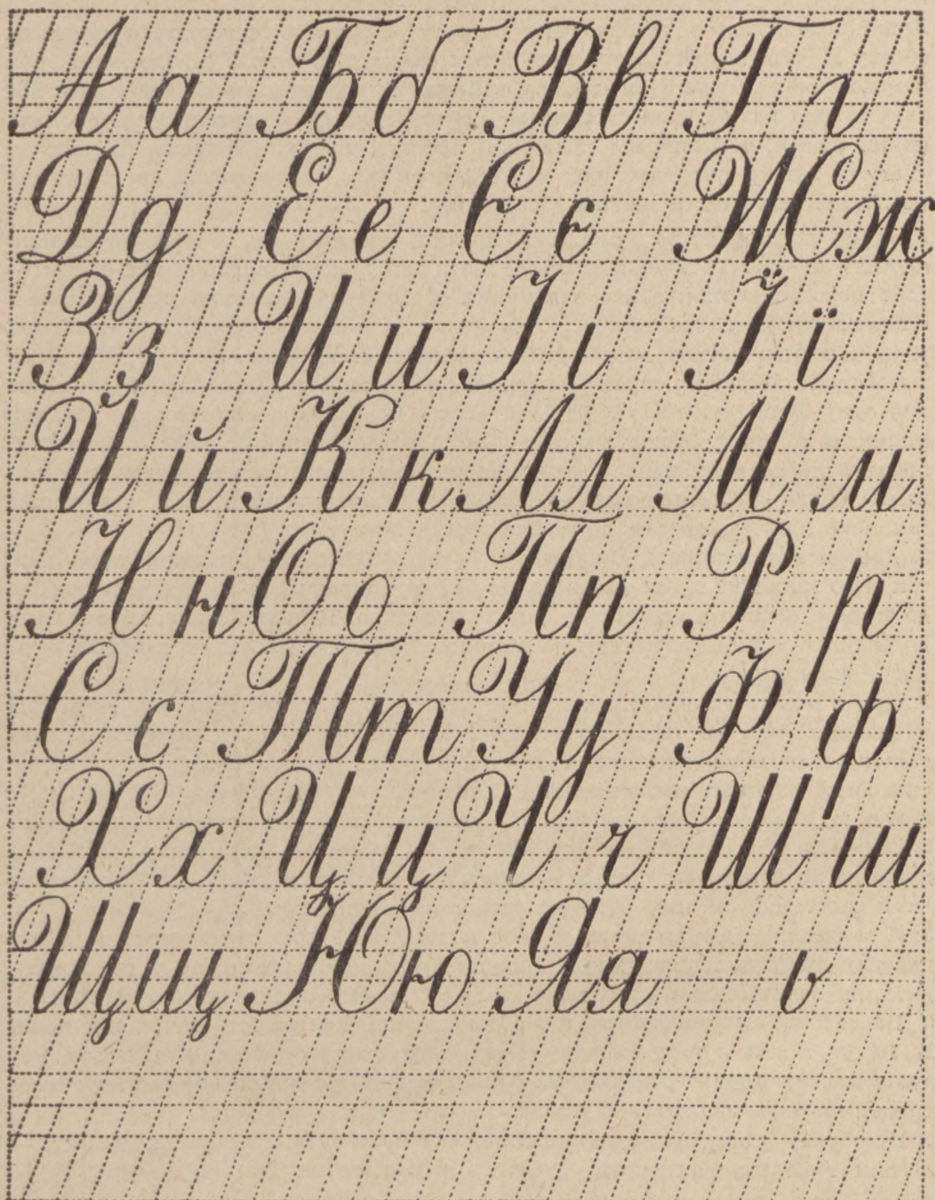

Рис. 4

З уваги на те, що наддніпрянський почерк є загальніший в Україні, я взяв його за основу. Одначе там, де перевага галицького способу писання була надто вже велика, я застосовував її. Але не все воно було можливе. Керуючись власне практичними міркуваннями, я залишив, напр., букву **я** в її наддніпрянському вигляді лише тому, що вона дуже часто приходить, отже і надто міцно засвоєна письменними людьми, дарма що в такому вигляді вона куди тяжча і незручніша від галицької (пор., напр., скорописне: **ляля, цяця** і т. п.).

Якщо погодитися з думкою про потребу наблизити почерком українську абетку до обов'язкової латинської і тим самим зблизити її до ідеальної, про що сьогодні не може бути сумніву, мій проєкт у такому виді, як тут його подаю, можна вважати за оконечний. Все ж радий би я почути думку покликаних людей, теоретиків і практиків про цю справу. Зокрема звертаю їм увагу на кілька сумнівних питань, які я розв'язав в один спосіб, але їх можна розв'язати так само й інакше. Ось вони:

1. Ідучи послідовно за німецьким правильним письмом, я ввів до свого проєкту **и** = *u*. Та мені видається, що в німецькому письмі є тут одним — одна неконсеквенція: зайве заломання на початку, зрештою під впливом **і** і вікової традиції писання *u*. Але коли відступлено від цієї традиції при *v, w, y*, то й *u* моглоб зовсім добре зачинатися так само, як *v, w*, або *y*. Та в німецькій абетці ця справа не грає такої великої ролі, бо там іде річ лише про одну букву, зате в українській абетці ця буква є основою для кількох інших: **й, ц, ш, щ.** Згідно з духом цілої абетки належалоб ввести тут такий початковий елемент, як **г**, в тому випадку проти засади уподібнювати українські букви до латинських, але згідно з духом самого письма, що уникає заломань лінії скрізь там, де можна ввести закрут.
2. Доводиться залишити галицьке **є**, бо воно без зайвого перериванння лінії, так само галицьке **з**, яке не лише що без переривання, але і зовсім неподібне до **3**, що особливо в школі має чимале значення. Питання лише, чи писати **з** до долішньої лінії, як пишуть у Галичині і як я подав, чи на середній — за наддніпрянцями.
3. При **к** можна ев. викинути горішню частину, зачинати його так, як **р**, тоді наблизимо його до наддніпрянського, але закрут замість перерви мусить остати як одиноко доцільний і згідний з духом письма. Булоб це очевидно вже лише частинне наближення до латинки.
4. В **н, ю, Ю** можнаб ввести замість вужикової лінії, що сполучує дві частині букви — на взір наддніпрянської системи — просту, на взір галицької. Я ввів дуже легко вужиковату лінію — щось посереднє між двома досі обов'язковими системами, на взір одного з елементів латинського *z*.
5. Я залишив наддніпрянське **ф**, хоч воно й мало практичне через подвійну перерву лінії, чи її повторення. Але ця буква майже так само рідко приходить, як великі букви, отже воно не має більшого практичного значення.
6. Вартоб ще застановитися, що є доцільніше: перерваний гачок під **ц, щ, Ц, Щ**, чи тяжка в тому випадку через попереднє заломання лінії петля. Розуміється, що характерові письма більше відповідає петля, але вона тут така тяжка, що я не зважився її ввести.
7. Про букву **я** згадав я вже вище. Моглаб вона бути і в галицькому виді — логічно виведена з основних елементів **а**, подібно як буква **є**[1]).

Буду дуже зобов'язаний всім зацікавленим справою, що ласкаво надішлють мені свої критичні уваги до проєкту[2]).

---

[1]) Послідовно належалоб змінити букву **ю** і ввести знак на **йо** (хоч би **ю**, тоді **йу** булоб **і-у** і+у). В такому випадку система прейотованих булаб без прогалини завершена. Це тим більше виправдане, що на **йо** був в українській азбуці один знак (ё). Але це булаб уже реформа азбуки, до якої покликана лише відповідна наукова установа.

[2]) Адреса: Krakau, Orzeszkowagasse 7.

В. ПОЛЯНСЬКИЙ

ПРАЦЯ УЧИТЕЛЯ В ЛУЧЕНИХ КЛЯСАХ НАРОДНОЇ ШКОЛИ

II

У числі 1—2 цього журналу ми вияснили коротко, в чому суть праці вчителя в лучених клясах народної школи, навели новіші погляди на проблему т. зв. „тихої науки'', на справу тихої самостійної праці учнів; подали деякі вказівки, як організувати роботу в лучених клясах і звернули ми увагу на добре плянування та відповідне оформлення лекційного пляну.

Мета сьогоднішньої статті — подати зразок такого пляну.

Для котрих кляс та яких предметів навчання подати зразок такого пляну?

Кляси бувають різно получені; це залежить головно від ступеня організації даної школи та місцевих обставин.

Цю справу висвітлимо пізніше.

Тепер приймаємо, що це І-клясова школа, що получено І. клясу з ІІ-ою, що в обох цих клясах маємо провести нову лекцію української мови: в І. кл. — вивчення нового звука й букви, в ІІ. кл. — коротке оповідання (розвиток усної і письменної мови).

Як відомо, в школі з лученими відділами, залежно від потреби, пристосовується різні лекційні типи.

Можна комбінувати їх так:

Лекційні типи	в одній клясі	в другій клясі
1.	Подача нових знань (нова лекція)	Подача нових знань
2.	„ „ „ „ „	Закріплення знань
3.	„ „ „ „ „	Перевірка знань
4.	Закріплення знань	Закріплення знань
5.	„ „	Перевірка знань
6.	Перевірка знань	„ „

Варіянтів лекційних типів може бути, очевидно, більше. Однак не слід комбінувати, напр., лекції руханки й співу однієї кляси з іншими предметами науки в другій клясі.

ЗРАЗОК ПОДРІБНОГО ПЛЯНУ ЛЕКЦІЇ

в лучених клясах народної школи

Дата:

КЛЯСА: I., **лекція: 1** М о в а (грамота)	Ч а с в мінутах: з учителем	 самостійно	З а м і т к и :
Тема: буква **с** **Ціль:** Вивчення звука й букви „с” (друкованої і писаної) **Хід лекції:**			
1. Учитель дає завдання повторити мовчки вивчений матеріял на стор. 22. букваря (Домбровського). Хто скоріш прочитав, може рисувати сад, овочі (сливки).	2		
2. Учні самостійно повторюють також текст на стор. 22., опісля рисують.		8	
3. а) Розмова вчителя з учнем за малюнком на стор. 23. букваря (евент. великий образ). Розгляд учнями малюнка й складання на його тему короткого оповідання. (У селі сади. Славко рве сливки. Коло нього оси. Під деревом песик). б) Аналіза одного речення. (У селі сади). в) Виділення з речення одного слова: „сади”. г) Аналіза слова „сади” на склади. ґ) Виділення із складу „са” звука „с”. д) Злиття (синтеза) звука „с” із звуком „а” у склад „са”, а звуків „д” та „и” у склад „ди”. е) Злиття складів „са” та „ди” в слово „сади”. є) Закріплення вивченого звука „с”. Придумування слів із звуком „с”: а) на початку слова (село), б) в середині слова (оса), в) на кінці слова (пес). ж) Показування друкованої букви „с”.	10		
4. Складання з індивідуальної рухомої азбуки поданих слів (самостійно). Хто хоче, друкує на карточках букву „с”.		7	
5. Учитель і діти читають з букваря; опісля у ч и т е л ь пояснює, як писати букву „с” (на таблиці).	8		
6. а) Учні самостійно пишуть елементи букви „с”, букву „с” та слова: сади, село, оса, пес, слива — з таблиці.		7	
б) Учитель переглядає декілька задач і помагає слабшим учням.	2		
7. Учитель дає завдання додому: прочитати й переписати текст з букваря (або частину).	$\frac{1}{2}$		
8. Учні складають свої зошити.		$\frac{1}{2}$	
	$22\frac{1}{2}$	$22\frac{1}{2}$	

КЛЯСА: II., **лекція: 1** М о в а	Ч а с в мінутах: з учителем	 самостійно	З а м і т к и :
Тема: Читанка на стор. 24.: Собака і кіт. **Ціль лекції:** Вивчення змісту читанки (елем. виховний: наслідки сварки) й складення учнями кількох самостійних речень на дану тему в слові та письмі. **Хід лекції:**			
1. Учні готуються до лекції (самост.).		2	
2. а) Учні читають домашні завдання, учитель їх перевіряє. б) Учні готуються до тихого читання, учитель пояснює евент. нові слова.	8		
3. Тихе читання учнів: Учні можуть при цьому виписувати собі олівцем на чорновику кілька тяжчих слів із читанки.		10	
4. Учитель читає читанку голосно, опісля учні. (Можуть це драматизувати). Учні відповідають на питання вчителя.	7		
5. Учитель дає завдання написати самостійно кілька (2—3) речень на подану тему.		8	
6. Учитель переглядає декілька задач*. Учні переказують зміст читанки, опісля читають цілість уступу а) голосно, б) тихо.	7	2	
7. Учитель дає завдання додому: а) вивчити добре перероблену читанку; б) продумати питання, поставлені в читанці; * в) переглянути речення, що їх писали в школі.	$\frac{1}{2}$		* Учитель перегляне ці завдання на черговій л е к ц і ї (або забирає учнівські праці для поправи до себе).
8. Учні складають свої читанки.		$\frac{1}{2}$	
	$22\frac{1}{2}$	$22\frac{1}{2}$	

Кожний із наведених лекційних типів має свої питоменності. Залежно від цих можливих варіянтів учитель відповідно устійнює час, і на безпосередню його роботу з учнями, і на самостійне виконання ними завдань.

Ми вибрали найтяжчий лекційний тип (1), бо

а) нову лекцію в обох клясах ;
б) „ „ мови ;
в) „ „ в найнижчих клясах І і ІІ, (де організаційні огляди й місцеві обставини приневолювали до такого получення кляс).

При подачі нового матеріялу повинен учитель опертися на поняттях — відомостях, засвоєних учнями вже раніше.

Не вільно йти з новим навчальним матеріялом вперед так довго, доки не закріпить і не перевіриться знання попередніх лекцій.

У числі 1—2 цього журналу ми вже подали, на що треба звертати увагу при складанні лекційного пляну.

Отже накреслюємо собі такі основні етапи лекції:

І. кл.

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Подача нового матеріялу:
   а) вступна розмова,
   б) розгляд малюнка на таблиці, евент. в букварі і складання короткого оповідання за малюнком (кілька речень),
   в) поділ вибраного речення на слова (усний),
   г) звукова аналіза вибраного слова (виділення потрібного звука),
   д) синтетичні вправи на злиття звуків у слова, слів у речення,
   е) ознайомлення з новою **буквою** (зорове — друк),
   є) закріплення нової букви (вправа з рухомою азбукою),
   ж) писання нової букви та слів.
3. Закріплення опрацьованого матеріялу (читання тексту букваря).
4. Завдання додому — (навчання добре читати й розв'язувати тексти, деяку частину переписати).

ІІ. кл.

1. Перевірка домашнього завдання (учні читають завдання, учитель перевіряє).

2. Подача нового матеріялу:
(в нашому випадку робимо це так, але може бути йнакше).
   а) коротка вступна розмова (з евентуальною подачею нових слів у зв'язку з читанкою),
   б) тихе читання учнів,
   в) голосне читання вчителя та учнів (евент. драматизація);
   г) усні відповіді учнів на питання вчителя,
   д) самостійне письмове складання кількох речень на дану тему.
3. Закріплення опрацьованого матеріялу: усний переказ учнями змісту читанки (евент. читання цілости).
4. Завдання додому. (Навчитися добре читати й розказувати тексти, відповісти на питання, поставлені в читанці).

Ці два схематичні лекційні пляни треба тепер розвинути та узгіднити їх щодо часу на самостійну працю учнів і роботу з учителем.

На стор. 84. і 85. подаємо зразок такого пляну.

ІВАН СІТНИЦЬКИЙ

ДЕЯКІ НЕДОСТАЧІ В МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ

При вступних іспитах до першої гімназійної кляси я спостеріг, що діти приносять із собою не лише різноступневе присвоєння научного матеріялу з рахунків, але також різний, залежно від даної школи, спосіб, як проводити головні дії на цілих числах. При тому послуговуються різними назвами й термінами, яких їх там навчили. Одне й друге утруднює шкільну працю. Щоправда, научні пляни I. гімн. кляси залишають досить багато часу на поглиблення й закріплення відомостей з народних шкіл, але молодь, з природи жива, не вміє, чи не любить скупчити як слід своєї уваги при вивченні і поглибленні вже раз пройденого матеріялу. Вона ж уже „справно" рахує так, як її навчила вчителька чи вчитель у народній школі, то й пощо ж їй тепер наломлюватися до нового, одностайного ладу, на який переводять ті дії в гімназії, чи фаховій школі. Через те велика з того виходить морока для них і для вчителя. Адже ж усе те відпало б, як би ті перші, найміцніше закріплені, відомості були згідні з гімназійними. Тому не від речі, мабуть, буде пройти ті всі недостачі і справити все як слід. Зачнім від початку.

Перша дія (— ніколи „ділання"!) — це додавання, складена з найменше 2 доданків — (а не „додатників"!) дає на вислід суму. Складники суми називаємо: перший доданок, другий доданок, третій доданок і т. д. Головна властивість суми — це право переставки її доданків (— тут не слід казати: право „переміни" доданків, бо тут вони не змінюються, тільки їх переставляють). Кажемо: як переставити доданки, то сума завжди така сама. Інакше: сума дозволяє переставити свої доданки, а вислід завжди такий самий.

Якщо в додаванні самі однакові доданки, то воно веде до наступної вищої дії, множення. Бо такий рівний складник не виплатиться переписувати багато разів і тому, за умовою, пишемо його тільки раз, а на переді записуємо, скільки разів повторений рівний доданок: 3 м + 3 м + 3 м + 3 м + 3 м = 5 . 3 м (правильно читаємо це: „5 разів по 3 м." А додавання: 5 м + 5 м + 5 м = 3 . 5 м слід читати: „тричі по 5 м". При множенні може бути теж більше складників, ніж два. Тому вони всі однаково називаються, подібно, як це було при додаванні. Кажемо: перший множник, третій множник і т. д., а ніколи не вільно їх називати „множеник" і „множник". або навіть по шкільних підручниках: „множна" і „множник". Вислід множення: добуток. Він теж має головну властивість: право переставки множників. Кажемо: добуток дозволяє на переставку множників без зміни висліду.

Однакові множники, що постійно повторюються, записуємо в виді степені, що складена з основи (рівного множника) і показника вгорі, який показує, скільки було рівних множників. Всі ті дії: додавання, множення і степенювання поступні, бо в них із даних складників виходить на вислід якесь число, що більше від попередніх складників. Обернені до них дії — це відіймання, ділення і корінювання, які дають нам змогу з відомого висліду й одного складника відшукати другий. Вони вже складені тільки з двох складників і не дозволяють переставляти своїх складників, бо тоді буде інший вислід. Через те виявляється потреба окремих назв для тих складників.

Відіймання має зменшеник і від'ємник та дає на вислід різницю, а в діленні маємо: ділений і дільник, а на вислід частку. Пора геть закинути давню назву „квот". А яку ж головну властивість мають ті висліди в обернених діях? Що можна з них проводити без зміни висліду дії? Це й зараз виходить із простого прикладу:

Відіймання 8— 5 = 3 дає такий самий вислід, що й
інше поширене на 10: 18—15 = 3!
Ділення: 60 : 20 = 3 дає таку саму частку, що й
спрощене ділення на 10: 6 : 2 = 3!

А це мовить виразно: вільно ціле відіймання поширити на 10, а через те не зміниться різниця. Вільно теж спростити ділення на 10, а частка вийде все одно така сама, як мала вийти перше. Те поширення дії проводимо з допомогою протилежної дії: отже відіймання через додання 10 до обох складників, ділення стає поширене через помноження на 10 цілого ділення, тобто діленика і дільника. Спрощення відіймання і ділення відбувається за допомогою тієї самої дії.

Оці головні властивості чотирьох вислідів головних дій стають нам у пригоді, коли хочемо набрати певности, що наш вислід правильний. І так, коли при додаванні і множенні після переставки складників дістанемо рівний вислід, тоді ми впевнені, що не було помилки. При відійманні кількациферних чисел обчислюємо різницю тим способом, що відіймаємо подрібно підписані одна під одною низові цифри: від'ємника від горішніх цифер зменшеника. Але тут повстає одна трудність, коли низова цифра більша, ніж верхня в зменшенику. Деякі радять собі так, що позичають одну одиницю в старших цифер, розмінюють її на дрібні, дочислюють їх до нижчої цифри і так знаходять різницю. Та що ж зробити, як на місці старшої цифри припадає зеро, а на дальших місцях теж стоїть зеро. Де ж тоді позичати? Як тоді нести з дальшого кінця позичену одиницю, розмінювати її по дорозі і добре глядіти, щоб дечого не розгубити, поки донесемо до нашої цифри. Тому, по моєму, найкраще буде залишити ту методу боргу, чи реквізиції, а спертися на головну властивість різниці і за кожним разом поширювати відіймання на 10 потрібних одиниць, а тоді виходить ясний і легкий спосіб обчислювання різниці відійманням — ніколи додаванням — підписаних цифер. Прибільшену десятку одиниць у від'ємнику, — щоб не заваджала, — зав'язану в одну старшу одиницю, дочислюємо до старшої цифри і тому слід її читати на одну одиницю більшу, ніж вона там написана. Оце й буде єдиний спосіб ясний для учня, догідний і напевно забезпечений від усякої помилки.

При діленні теж користуємося головною властивістю частки. Бо тільки поширення ділення вможливлює нам добути частку при десятковім дільнику, коли те ділення затрачує свій зміст, як не знати властиво, на скільки частин маємо поділити діленик. Тоді поширю-

ємо ціле ділення так, щоб дільник вийшов цілим числом. А частка, все одно, вийде така сама, як мала вийти перше, в непоширенім діленні. З другого боку скорочене, чи пак, спрощене ділення, на довільне число, (не тільки на 10), дає нам змогу легше вичислити частку, яка й так була б вийшла така сама, якщо обходитися без спрощення. Те право спрощення переходить відразу і на дроби, які вважаються тільки на інший лад написаним діленням. Поширення дроба знову вияснює наочно зведення дробів до одного знаменика.

ЛЕВ ШАНКОВСЬКИЙ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Grau ist alle Theorie und grün
des Lebens gold'ner Baum
Goethe

Педагогіка — це наука виховання.

Господарська педагогіка — це наука господарського виховання, до якого покликані в першу чергу п р о ф е с і й н і школи.

Виховання — це практика, але воно мусить спиратися також на теорії, подібно як у багатьох науках теорія і практика тісно з собою зв'язані.

І штука виховання вимагає великого теоретичного знання від людини, що хоче їй посвятитися.
Т е о р і я педагогіки повинна вказати остаточні й найвищі провідні ідеї, ціль, завдання, засоби й методи виховного діла. Спробуємо все це підтягнути під поняття г о с п о д а р с ь к о ї п е д а г о г і к и.

Провідна ідея господарського виховання це передовсім суспільне переверствування українського народу. Якщо хочемо станути повновартою нацією, мусимо якнайскоріш виконати два завдання:

1) відтяжити перелюднене село і надмір його населення спрямувати до інших господарських ділянок; 2) таким чином доповнити українським фаховим елементом місто на нашій території, що досі являлось чужородним тілом у народному організмі. Історична хвилина тепер незвичайно догідна для виконання цього завдання. Реалізація оцих завдань відбуватиметься у великій мірі за допомогою відповідно організованого й пляново веденого українського професійного шкільництва. Одначе це не означає, щоб школи іншого типу (народні, середні) у власному обсязі не реалізували зазначених на-

ціональних завдань відповідно поставленим господарським вихованням довіреної собі молоді.

Отже ц і л ь професійного шкільництва ясна: воно повинно виховати українця-господарника, повновартого члена нового українського середнього стану. Витворення цього середнього стану, свідомого своїх історичних завдань і реальних вимог сучасности, буде львиною заслугою професійного шкільництва.

Свою ціль професійне шкільництво осягне, якщо поза реалізацією програми навчання звертатиме велику увагу на в и х о в а н н я нової людини. Нам треба в кожній ділянці нашого збірного життя людей з ініціятивою, добрих організаторів, ділових практиків свого знання, здібних до творчої продукційної праці, а при цьому людей характерних і високоетичних. Оце саме й є з а в д а н н я професійного шкільництва: не тільки давати професійне знання, але й виховувати українця-господарника нового типу. В безпосередній учительській практиці найкраще лучити ці два завдання, а саме навчаючи в и х о в у в а т и й виховуючи в ч и т и.

Це ясне, що справа професійного шкільництва в нашій теперішній дійсності це справа першорядної ваги. Ми є в тому щасливому положенні, що тепер можемо розбудовувати наше професійне шкільництво і в ширину і в глибину. Ніхто й ніщо нам не стоїть на перешкоді на цій дорозі. Німецька влада, не зважаючи на воєнні труднощі, створила величезні можливості розвитку українського професійного шкільництва. Сьогодні, напр., маємо вже більше українських торговельних шкіл в Галичині (23), як за Польщі було на цій самій території українських, польських і жидівських разом (19). Створюється українське ремісниче й технічне шкільництво, якого за Польщі зовсім не було; небувалим темпом розбудовується шкільництво сільськогосподарське. Коли ми усвідомимо собі факт, що все це діється в часі великої війни, яка охопила ввесь світ, то годі не висказати під адресою шкільної влади гарячих слів признання й вдячности, що, не зважаючи на кольосальні труднощі, творить для нас професійне шкільництво.

Якщо в організації нашого професійного шкільництва є які недоліки, то їх треба приписати в першу чергу місцевому громадянству, що проявляє замало ініціятиви й енергії в цьому ділі, дарма, що існують для цього зовсім пригожі умовини. Від українських громадянських чинників вимагається передовсім плянової й організованої допомоги шкільній владі в ділі розбудови українського професійного шкільництва.

Отже не може бути й двох думок про те, що в такому важливому для нас ділі, як розбудова професійного шкільництва, українське організоване громадянство повинно стати зі всебічною допомогою шкільній владі. Одначе, щоб ця допомога була дійсно плянова, треба нам здорової, розумної орієнтації в організації професійного шкільництва в Генеральному Губернаторстві. Дозволимо собі тут у кількох словах з'ясувати організаційні форми цього шкільництва.

За розпорядками шкільної влади професійне шкільництво поділяється на ч о т и р и великі групи:

а) чоловіче промислове шкільництво,

б) жіноче промислове шкільництво,

в) торговельне шкільництво,

г) сільськогосподарське шкільництво.

В кожній групі розрізнюємо три основні типи шкіл:

а) званево-обов'зкова школа (Berufspflichtschule),

б) званева школа (середній ступінь — Berufsvorschule),

в) фахова школа (вищий ступінь — Fachschule).

І так у групі чоловічого промислового шкільництва маємо:

а) промислові званево-обов'язкові школи (Gewerbliche Berufspflichtschule),

б) ремісничі школи (Handwerkerschule),

в) фахові школи (технічна, хемічна, мистецько-промислова) (Technische-, Chemische Fachschule, Kunstgewerbeschule).

Тепер маємо в Генеральнім Губернаторстві 9 промислових чоловічих званево-обов'язкових шкіл, з того в Галичині — 6, а це безумовно замало, якщо візьметься під увагу, що в кожному місті та містечку Галичини є ремісничі термінатори, які на основі закону обов'язані учитися в цих школах[1]).

Далі маємо 14 ремісничих шкіл середнього типу, до яких приймається молодь по скінченні 14—17 року життя і 7 кляс народної школи. В цьому шкільному році сітка цих шкіл побільшиться на декілька нових одиниць, які задумано відкрити.

---

[1]) Як ці, так і наступні статистичні дані відносяться до попереднього шк. року. В перших місяцях цього шк. р. (1942/43) засновано деякі нові школи, інші ж ще підготовляються. **Ред.**

Найчастіше в цих школах організуються відділи: слюсарсько-механічний, електротехнічний, столярський, гарбарський, ткацький. Немає ще досі, не зважаючи на зусилля шкільної влади, відділів: оптичного, ювілерсько-золотничого, гравірницького, монтерського тощо. Відкриття годинникарського відділу у Львові натрапляє також на деякі труднощі.

Врешті маємо чотири фахові школи (вищого ступеня): дві технічні (в Холмі і у Львові), хемічну та мистецько-промислову у Львові. Плянується відкриття технічних шкіл також у більших осередках на провінції.

В групі жіночого промислового шкільництва маємо тільки одну званево-обов'язкову промислову школу в Станиславові (Frauengewerbliche Berufsschule), 11 ремісничих (Handwerksschulen) та 7 однорічних господинських шкіл (Haushaltungsschulen) і врешті 2 фахові школи: суспільної опіки у Львові (Fachschule f. Soziale Fürsorge) та господинську в Станиславові (Haushaltungsfachschule). Плянується відкриття 5 нових фахових шкіл, в цьому 3 для жіночих фахів (Fachschule f. Frauenberufe), 1 господинської, 7 жіночих ремісничих шкіл, 12 господинських шкіл та 2—3 школи для дитячих піклувальниць (Kinderpflegerinnenschule). Львівські косметичні курси повинні переорганізуватись у косметичну фахову школу. Повинна також поширитися сітка жіночих званево-обов'язкових шкіл.

З'ясовуючи наші осяги в розбудові промислового шкільництва, годі не підкреслити цього факту, що це вперше в історії українського шкільництва творяться ремісничі та технічні школи на таких широких підставах. Декілька десятків шкіл і різних відділів у цих школах це справді поважний осяг. Треба ж відмітити, що школи цього типу потребують добре зорганізованих варстатів, багато інженерських та інструкторських сил, багацько різних матеріялів. І хоч деякі школи розвинулися щоправда з колишніх передвоєнних шкіл і мали потрібне засоблення, то все таки більшість їх повстала, дослівно, з нічого. Та проте праця в них йде повним темпом. Багато шкіл виконує вже поважні, в тім також державні замовлення. Научні й виховні осяги окремих шкіл, завдяки ідейному і фаховому керівництву та вчительському зборові, що крім цього користується всебічною допомогою німецької влади (не тільки шкільної), незвичайно високі. А вже про значення цих шкіл, яких мета — вишколити й виховати український ремісничий стан і ка-

дри для промисловости в Галичині, було б хіба зайве в цьому місці говорити.

В ділянці торговельного шкільництва в Г. Г. існують тепер 4 званево-обов'язкові торговельні школи, 30 торговельних шкіл середнього типу (Handelsschulen) та 8 торговельних фахових шкіл вищого ступеня (Handelsfachschulen). Плянується відкриття декількох нових торговельних шкіл і спеціяльних кляс для адміністрації підприємств, кооперації та банковости при львівській торговельній фаховій школі. Як бачимо, сітка торговельних шкіл є з-поміж усіх груп професійного шкільництва найкраще розвинена. Наше громадянство доцінює школи цього типу, але мабуть тому, що вони стоять на грані загальноосвітнього та професійного шкільництва. Крім цього школи ці мають у нас традицію. Вони виховують меткий тип організатора в с і х ділянок господарського життя, а абсольвенти б. торговельної школи й гімназії „Рідна Школа" прекрасно виправдали себе в організованому житті. Вони займають сьогодні в багатьох випадках керівні становища в торгівлі та кооперації. Оцю традицію повинні перехопити всі нові торговельні школи і її дбайливо плекати. Торговельна школа не може бути сурогатом гімназії чи іншої загальноосвітньої школи. Вона не може бути прибіжищем учителів чи учнів, які не розуміють завдань української торговельної школи. Завдання ці ясні: виховати позитивний тип українського купця, кооператора, господарника. В ніякому разі не виправдує себе школа, що цих завдань не реалізує, якої абсольвенти не знають, що мають із собою зробити, бо до життя неприготовані, і тільки шукають якоїсь школи, в якій могли б продовжувати навчання. Відразу можна пізнати, яке було господарське виховання в мурах цієї школи. Вона своїх учнів не приготовляла до життя, що для них було б найкращою дальшою школою, лише намагалася створити позори якоїсь загальноосвітньої школи, що програмово приготовляє своїх учнів до дальших студій. Не треба й підкреслювати, що нам таких „торговельних" шкіл не треба, а їх існування просто шкідливе. Навпаки, нам треба торговельних шкіл, які згідно з вимогами хвилі творили б у рядах довіреної собі молоді новий, експансивний господарський світогляд, однак спертий на широких етичних підставах.

Стан українського сільськогосподарського шкільництва та зв'язані з ним питання зобразив докладно інж. В. Дмитренко у попередньому випуску „Української Школи" (ч. 1—2, стр. 24—28) — тому не буду над цим зупинятися.

Так представляється справа української професійної школи, цебто оцього м і с ц я, в якому реалізуватимуться постуляти господарського виховання української молоді. Інші проблеми, що входять в обсяг господарської педагогіки, дозволимо собі з'ясувати в наших чергових статтях.

---

† ДМИТРО ДМИТРУК

На північнозахідних наших окраїнах, в селі Головні, повіт Біла Підляська, згинув трагічною смертю місцевий вчитель Дмитро Дмитрук в 54. році життя.

Покійний походив із Холмщини. Скінчивши вчительську семінарію в Білій на Підляшші, учителював він у рідних околицях. За польської влади по довгих заходах одержав учительську працю в Городку коло Ковля, де 3. IX. 1939. арештувала його разом із німецькими поселенцями польська поліція в Сельці коло Ковля та замкнула до підземелля поліційного комісаріяту в Луцьку, звідки випустила сильно скатованого та покаліченого. В січні 1940 р. виїхав Покійний із Волині разом із німецькими переселенцями до Німеччини, де віддав свого одинокого сина до німецької армії. В грудні 1940 р. вернувся до Галичини, заняв посаду на Лемківщині, а від 1. IV. 1941. вернувся в рідні сторони, де наполегливо працював до останнього часу.

Для місцевого населення був він не тільки взірцевим учителем, але став батьком і опікуном для нього. Без уваги на всякі небезпеки боронив українське населення Підляшшя перед кривдами й винародовленням.

По собі залишив Покійний пам'ять не тільки зразкового вчителя, але й доброго громадянина-патріота.

В. Й. П.

Духовий стан і посідання якоїсь збірноти зветься культурою, а участь у ній членів спільноти — освітою. Можна також сказати: культура це освіта цілости. Освіта це культура її членів. Культура й освіта зв'язані, якщо вони мають бути реальні і вповні діяти, з кров'ю і землею, з расою і народністю, з долею і історичною ситуацією; передусім мають вони служити поставленому цілості завданню Освіта просвічує збірне життя цілости, витворює духову спільноту, ставить перед очі завдання і формує відповідно до того внутрішню людськість. *Е. Крік*

ІЗ РОЗПОРЯДКІВ ШКІЛЬНОЇ ВЛАДИ

У зв'язку з близькими різдвяними феріями пригадуємо дотичні розпорядження Головного Відділу Науки і Навчання про поділ шкільного року враз із встановленням ферій та взагалі про вільні дні від навчання в українських школах, вміщені в Урядовому Віснику Головного Відділу Науки і Навчання (Wissenschaft und Unterricht, Amtsblatt der Hauptabt. Wiss. u. Unterr.) ч. 1/2 1940 стр. 9 і 15/16.

Поділ шкільного року і різдвяні та великодні ферії (K. Zl. 1438/40, з 15. VIII. 1940 і K. Zl. 7270/40—II—Vu—1000, з 7. XII. 1940).

1. Шкільний рік починається 1. вересня і кінчається 31. червня.
2. Він поділяється на три частини: а) від вересня до грудня, б) від січня до березня, в) від квітня до червня.
3. Ферії тривають загалом 88 днів. Вони поділяються на такі частини: а) 15 днів різдвяних ферій: від 23. грудня до 7. січня; для українських шкіл від 6. січня (перший день ферій) до 20. січня включно; перший день науки 21. січня; б) сім днів великодніх ферій: від середи Великого Тижня до вівтірка по Великодні включно; в) 4 дні Зелених Свят: від суботи перед Зеленими Святами до вівтірка по святах включно; г) 62 дні ферій улітку: від 1. липня до 31. серпня.
4. Встановлені в третій точці дні початку і кінця ферій треба вважати за вказані. — Можна від них відступити з важних доцільних причин. — В поодиноких випадках устійнює це Губернатор Области (Відділ Науки і Навчання).
5. Для селянських шкіл може бути й інший поділ ферій із уваги на особливі відносини населення. Про те рішає Губернатор Области (Відділ Науки і Навчання).
6. Де виявиться в зовсім особливих випадках необхідна потреба продовжити ферії поза назначений загальний час тривання, треба звернутися за рішенням до Генерального Губернатора (Головний Відділ Науки і Навчання).
7. Чи й наскільки можна зачислити час, у якому школа з особливих причин була замкнена, до ферій — рішає Губернатор Области (Відділ Науки і Навчання).

Вільні від навчання дні в українських школах (K. Zl. 6522/40—II—Vu—1000, з дня 26. XI. 1940).

1. Різдво Пр. Богородиці (21. вересня),
2. Воздвиження Чесного Хреста (27. вересня),
3. Введення в храм Пр. Богородиці (4. грудня),
4. Святого Миколая Чудотворця (19. грудня),
5. Різдво (7.—9. січня),
6. Новий Рік (14 січня),
7. Богоявлення Господнє (19. січня),
8. Трьох Святителів (12. лютого),
9. Стрітення Господнє (15. лютого),
10. Благовіщення Пр. Діви (7. квітня).
   Крім того з рухомих свят Великдень, Вознесеня Господнє і Зелені Свята.

Належності і шкільні оплати в ненімецьких званевоосвітніх школах (крім сільськогосподарських) (Zl. Wiss. 7583/42 W 23, з 4. VII. 1942).

Щоб упорядкувати усі шкільні належності, оплати, інтернатові кошти та знижки в званевих і фахових школах (крім сільськогосподарських), видав Головний Відділ Науки і Навчання 4. липня ц. р. відповідне розпорядження, касуючи одночасно чи зміняючи усі попередні, що обов'язували досі. З уваги на те, що унормовано ним всякі оплати в багатьох типах шкіл, через що

знання того розпорядження буде потрібне постійно для керівників дотичних шкіл, курсів, іспитових комісій тощо, наводимо його в цілості у сутній частині:

I. Належності. а) **Вписові належності:** званево-обов'язкові школи — звільнені від нал.; званеві середні — 5.— зол.; фахові школи — 10.— зол.; самостійні одноцілі курси з менше як 300 год. всього навчання — 3.— зл.; з більше як 300 год. всього навчання — 6.— зол.; додаткові курси в ділянці поодиноких предметів за кожний предмет і півріччя — 1.— зол. — Вписові належності треба платити одноразово при зголошенні. — б) **Іспитові належності:** вступні іспити — вільні від нал,; кінцеві іспити в званево-обов'язкових школах — вільні від нал.; в званевих середніх школах — 10.— зол.; у фахових школах — 20.— зол.; на самостійних курсах із менше як 300 год. всього навчання — 5.— зол.; із понад 300 год. всього навчання — 10.— зол.; на додаткових курсах — 3.— зол.; іспитовані екстерністи мають вплатити потрійну ставку належностей. Іспитові належності треба вплатити найпізніше 10 днів перед початком іспиту. — в) **Свідоцтва:** 1. річні й міжчасові свідоцтва — вільні від нал.; 2. кінцеві свідоцтва на підставі обов'язково оплачуваних кінцевих іспитів — вільні від нал.; 3. інші кінцеві свідоцтва в: званево-обов'язкових школах вільні від нал.; званевих середніх школах — 2.— зол.; фахових школах — 5.— зол.; на самостійних курсах з менше як 300 год. всього навчання — 2.— зол.; із понад 300 год. всього навчання — 5.— зол.; 4. дуплікати свідоцтв — 2.— зол. — Належності за свідоцтва треба заплатити найпізніше при видачі. Коли не заплачено, не можна мати претенсії на вручення обов'язково платного свідоцтва.

II. Вплати на засоби навчання. а) **Загальна обов'язкова вплата:** званево-обов'язкові школи — вільні від нал.; званеві середні школи річно — 2.— зол.; фахові школи річно — 3.— зол.; одноцілі курси, за кожний курс -- 1 зол. — Загально-обов'язкову вплату треба внести річно одноразово на початку шкільного року, чи при пізнішім принятті учнів у тому ж реченці. б) **Окремі вплати за зужиті матеріяли:** званево-обов'язкові школи — вільні від нал.; званеві середні школи, фахові школи, всякі курси — повна частка дійсних пересічних коштів на кожного учасника. Окремі вплати на зужиті матеріяли треба внести разом із шкільною оплатою.

III. Шкільні оплати: званево-обов'язкові школи — вільні від нал.; званеві середні школи загалом річно — 200.— зол.; господинські школи і школи дитячих піклувальниць — 100.— зол.; званево-фахові школи річно — 300.— зол.; всякі курси — повна частка дійсних пересічних коштів на кожного учня. — Шкільну оплату треба вносити річно згори, але й дозволена сплата в 10 рівних частках на початку місяця. При спізненій вплаті треба платити цілу суму. Якщо учень покидає школу без достатньої причини, тоді не може домагатися звільнення від решти шкільної оплати.

IV. Інтернатові кошти. Якщо зі школою получений інтернат — повна належність дійсних пересічних коштів на кожного вихованця. — Інтернатові кошти треба платити згори на початку місяця.

V. Знижки. Для незасібних і гідних цього учнів(ениць) можна зужити до 25% шкільних оплат кожної школи на дарові місця та знижки шкільних оплат. Звільнення чи знижка належностей і вплат на навчальні засоби можливі тільки в вийняткових випадках за окремим дозволом окружного шкільного радника. Щодо признання дарових місць і знижок шкільних оплат рішає приналежний окружний шкільний радник на основі списка із пропозиціями, що його має предкласти керівник школи. У цім списку треба навести всіх учнів, щодо яких поставлено внесення на знижку або на признання дарового місця. Далі має бути в ньому становище як і евентуальне

внесення керівника школи щодо знижки в кожному окремому випадку. При кінці списка треба дати зіставлення вплачених шкільних оплат як і суми знижок, поданих у проханні.

Шкільна оплата в гімназіях з українською мовою навчання (K. Zl. 6543/40—III., з 2. XII. 1940).

З'ясовуючи вище всякі оплати в званевих і фахових школах, долучуємо ось тут для вичерпання справи оплат ще й розпорядження про оплати в гімназіях, уміщене в зшитку 1/2 Урядового Вісника, ст. 12/13.

В розпорядженні з 23. 8. 1940. — K. Zl. 3786/40 втановлено шкільну оплату у вищих школах в Генеральному Губернаторстві на 480.— зол. річно.

На основі обговорення з Фінансовим Відділом в Правлінні Генерального Губернаторства можна признати в обоснованих випадках знижки. Передумовою повинно бути все, щоб учень(ниця) заслуговував на те і щоб доходи уповноважених до виховання були вика-
Щоб ввести одностайне поступування при признаванню знижок,
зані без заміту.
треба буде взяти за основу ось такі дані:

Табеля знижок шкільних оплат.

Місячний дохід (зол.)

від	200—250	1/8
	250—300	2/8
	300—350	3/8
	350—400	4/8
	400—450	5/8
	450—500	6/8
	500—550	7/8
	550—600	повна оплата

Вплачувати встановлену шкільну оплату можна в 10 ратах, платних згори кожного місяця. Вплачувати треба виключно складанками пошт. чекового уряду. Керівник закладу (директор) позначує біжучим числом відтинки, які приходять щоденно з П. Ч. У., вписує кожну суму з цим числом до поіменної листи, що її предкладає опікун кляси, і переказує з кінцем кожного місяця надіслану суму до Головної Каси з одночасним звідомленням для Обласного Відділу Науки і Навчання. Обласні Відділи Науки і Навчання повідомляють все найпізніше до 30. вересня і 31. березня про вплачені до того часу шкільні оплати. Керівникам закладів (директорам) доручається докласти всіх зусиль, щоб не допустити до залеглостей в шкільних оплатах. Неточних платників слід відразу напімнути. Якщо напімнення не помагають, треба учня усунути. Уповноваженим до виховання слід своєчасно дати про те докладні вказівки.

Шкільну оплату встановлює керівник (директор) закладу. Можливі застереження батьків проти встановлення шкільної оплати рішає Відділ Науки і Навчання в Уряді Губернатора.

Постанови про устрій і програми навчання ненімецьких купецьких званево-обов'язкових шкіл у Генер. Губернаторстві (Zl. Wiss. 6400/42, з 10. VI. 1942).

Зміняючи своє попереднє розпорядження в справі купецьких званево-обов'язкових шкіл з дня 24. VII. 1940 K. Zl. 3666/IV 34 (Amtsblatt ч. 3. стр. 43—8), видав Головний Відділ Науки і Навчання зазначені вище нові постанови друком, водночас на німецькій, польській і українській мовах. Вони різняться від попередніх передусім тим, що передбачають три можливі форми навчання, а саме: або 1) з б і р н і кляси, де разом вчаться учні-практиканти всіх купецьких ділянок, або 2) г р у п о в і кляси, окремі для бюровиків, а окремі для продавців, або врешті 3) б р а н ж е в і кляси, де згуртовуються учні за

купецькими званевими галузями (бранжами), при чому учні однієї бранжі поділяються ще на клясу бюровиків та клясу продавців із одної галузі. У всіх типах кляс розрізнюються три ступені навчання: нижчий, середній і вищий, тобто наука триває 3 роки, так, зрештою, як це було й досі. Видані програми — це покищо тільки програми для збірних кляс усіх трьох ступенів. Вони мають свій знак K/S (= Sammelklassen).
Крім цього готовляться і друкуються ще програми для групових кляс, і то для бюровиків K/GB (= Gruppenbüroklassen) і для продавців K/GV (= Gruppenverkäuferklassen), як також для бранжевих кляс — знову ж окремо для бюрових кляс K/BB (= Branchenbüroklassen), а окремо для продавців K/BV (= Branchenverkäuferklassen).

Постанови про устрій і програми навчання ненімецьких торговельних шкіл ГГ. (Zl. Wiss. 6154/42 W 62, з 9. VI. 1942).

Одночасно окремим розпорядженням змінила шкільна влада устрій та програми у торговельних школах середнього типу. Нове розпорядження, розіслане досі тільки на німецькій мові в цикльостилевій відбитці дотичним школам, зміняє устрій торговельних шкіл настільки, що впроваджує спеціялізацію відразу від першої кляси. Воно доручає творити окремі кляси для вишколу бюровиків, а окремі для вишколу продавців і встановлює для обох типів кляс відповідно відмінні програми. Тільки вийнятково дозволяється творити одноцілий тип кляси, що охоплює разом бюровиків і продавців, саме у тих школах, що не мають понад 45 учнів(ениць) на однім ступені. Отже у висліді розрізняється 3 типи кляс:

I. одноцілий тип, II. бюровий тип і III. продажевий тип.

Нові постанови не передбачають творення надбудівних кляс спеціялізації як третій рік навчання, що допускали попередні постанови (з 24. VII. 1940, K. Zl. 3667/IV 44). Надбудівні спеціяльні кляси показуються тепер зайві, якщо спеціялізацію проводиться вже від самого початку, тобто від I. року навчання. Нова програма вводить ще й ту новість, що встановлює як обов'язковий предмет навчання українську мову у розмірі 3 годин тижнево. В дотеперішній програмі було місце на навчання української мови тільки при листуванні. Крім того можна було вчити української мови як надобов'язкового предмету на основі окремого дозволу шкільної влади, яка далі залишається важна для всіх шкіл, що не мають української мови як предмету навчання.
З уваги на дальшу важність тієї постанови, яка не всім відома, з'ясовуємо її нижче.

Навчання української мови в українських званевих і фахових школах (K. Zl. 682/41—IV 05, з 8. II. 1941).

Йдучи назустріч проханню Українського Центрального Комітету, Головний Відділ Науки і Навчання у письмі до УЦК з дня 8. II. 1941, K. Zl. 682/41—IV 05 з'ясував свою постанову в справі навчання української мови у званевих і фахових школах, наскільки цього не передбачають програми, ось так:

> „Учні, які через недостатнє опанування української мови не є в спромозі стежити за наукою, можуть свої відомості поліпшити приватним навчанням. У всякому випадку я був би згідний з тим, щоб Губернатори Областей допускали курси з добровільною участю в них, які, нав'язуючи до науки в українських званевих і фахових школах, подавалиб потрібні відомості з української мови, при запевненні потрібних коштів". (Підп. Президент Ватцке).

П. І.

ФР. ЗАПУТОВИЧ

ШКІЛЬНІ ХРОНІКИ

Наше шкільництво в Генеральному Губернаторстві — після 1. 9. 1939 р. розвивалося серед дуже важких обставин. Це відноситься в однаковій мірі до теренів, положених на захід від лінії річок Буг—Сян, які ввійшли скоріше в склад Генер. Губернаторства, як і до теперішньої области Галичина, що трохи пізніше стала частиною Генер. Губернаторства. Події та обставини, серед яких організувалося наше шкільництво взагалі після 1. 9. 1939 р. по той бік лінії Сяну й Буга, на Підляшші, Холмщині, Лемківщині й Галичині, дуже цікаві; для майбутнього історика чи дослідника — для мемуаристики, взагалі — дуже великої вартости, тому вони не сміють загинути або безслідно пропасти. Їх треба конечно зберегти як неоцінений скарб. Це торкається передусім тих місцевостей, де української школи до тієї пори взагалі ніколи не було або була може дуже давно. Кидаю цих кілька завваг нашим товаришам — учителям із закликом:

Закладайте й продовжуйте шкільні хроніки, і то негайно!

Є такі школи, де вже хроніка велася здавен-давна, напр., з часів австрійських, або польсьикх — хоч би навіть польською мовою, нічого! — продовжуймо її тепер українською мовою. Перегляньмо її! Може в ній фальшиві дані? — Звернім на це увагу й доповнім своїми заввагами. Старшим учителям це може не буде трудно, бо ведення хронік вимагали й польські чинники шкільного нагляду. Але й молоді товариші нехай не зражуються початковими труднощами. Подаю тут кілька вказівок, як до цього діла забратися. Очевидно, вони не вичерпні — це тільки так загально! Отже:

1) На шкільну хроніку вибираємо звичайно грубшу книгу — 100—200 карткову. Коли за таку трудно, то нехай буде звичайний бруліон-зшиток. Сторони треба конечно понумерувати — від першої до останньої. Добре було б перешити її ще шнурком, як це робиться з важними книгами касовими, та причепити ляковану печатку. На титуловій сторінці виписуємо: Шкільна хроніка — або витискаємо ще й шкільну печатку, і подаємо дату, коли її починаємо писати.

2) Що пишемо в такій хроніці? — Отже усе, що відноситься до життя школи, села, міста, оселі, дітей, батьків, учителя, церкви, священика, кооперативи, товариств і т. д. Очевидно, що найважнішою справою є сама подія заснования школи: дата, особи, учителі, діти тощо. Записуємо все хронологічно і якнайчастіше із поданням дати: день, місяць, рік. Очевидно і свій підпис, — або зазначуємо, хто пише. Коли події ми самі не бачили, то подаємо джерело, напр., назву особи, яка нам про подію оповідала і т. ін.

3. Коли хроніку школи ми самі починаємо писати, бо її взагалі ще не було, добре було б придержуватися ось такого порядку:

А) Село (чи місто):
- а) подати плян села і його положення;
- б) подати минуле цього села (міста) на підставі джерел, які маємо, або на підставі переказів — і це мусимо зазначити;
- в) подати кількість населення: українців, німців, поляків, число і в %, релігію, чоловіків і жінок, кількість дітей тощо;
- г) господарський і культурний стан села, політичні відносини, церковні і т. п.;
- ґ) звичаї, свята, пісні, весілля, христини і т. п. описати. Додати світлини, які є!

Б) Українська школа:
- а) подати плян школи, знимку, дату заснования школи; описати церемонію, зміст промов, імена промовців і т. ін. Ступінь організаційний школи, кількість відділів, дітей, учителів, одним словом — всі статистичні дані, які знаємо;
- б) можна додати відписи звідомлень про фреквенцію, промоцію, стан виховання й навчання за кожний рік;

в) шкільні свята, імпрези, перерви в науці і їхні причини тощо. Як маємо, додаємо до всього світлини.

В) Позашкільна праця:

тут подати всі дані про УОТ, Сільський Господар, спортові товариства тощо,, про їхнє заснування (знимки!), склад управи членів, працю і т. ін. Можна помістити вирізки з часописів або рисунки, діяграми і т. п. речі, що в'яжуться з цими даними.

Як бачимо, що досить багато — як на початок. Пізніше тільки доповнюємо ці дані в хронологічному порядку.

Очевидно, вартість хроніки буде залежати в великій мірі від учителя, який її починає писати, або продовжувати. Головна річ — це добра воля й трохи посвяти та зрозуміння ваги цієї справи.

Маю надію, що цих кілька слів про шкільні хроніки — не проминуть без відгомону.

З ПЕДАГОГІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I. ШКІЛЬНА АДМІНІСТРАЦІЯ Й ОРГАНІЗАЦІЯ

„Deutsche Schulerziehung" річник Німецького Центрального Інституту для виховання й навчання за рік 1940 з піднаголовком: „Bericht über die Entwicklung der Deutschen Schule 1933—1939" Міністеріяльний радник д-р Рудольф Бенце, начальний керівник Нім. Центрального Інституту в Берліні (стор. 389 вел. 8⁰).

Книжка починається вступним словом міністра освіти Руста про велике значення й завдання національно-соціялістичної школи. Після вступу йдуть 4 розділи обширного звіту про розвиток німецької школи під кермою національ-соціялістичного уряду та його досягнення в шкільництві за 7 років.

У першій частині подано загальні основи та напрямні нової німецької школи, програмовий розпорядок міністра Руста про виховання й навчання та окремі практичні розпорядки, далі розділи про шкільну адміністрацію (д-р Клямрат), про розбудову німецького шкільництва, фізичне виховання і шкільну статистику (автор — шкільний радник Коппельман), що вимовно ілюструє велетенський розвій німецького шкільництва в даній добі з поділом на Altreich (Німеччина до 1938 р., Австрія, Чехія, й Моравія, Словаччина й Закарпаття (назване в книжці невластиво „Karpathen-Russland" стор. 106), сукцесійні краї (Польща, Мемель і Данціг).

З цього I. розділу пізнаємо докладно два найголовніші принципи німецького виховання й навчання, а саме: 1) закинення всяких індивідуалістичних ідей у вихованні і 2) відсунення від школи всякого однобічного інтелектуалізму. У другому розділі (стор. 159—344) маємо докладні нариси окремих ділянок німецького шкільництва: народна школа, Landjahr (рік фізичної праці й побуту та доповняльної освіти на селі; це однорічна служба міської молоді, що закінчила народну школу; вона має охопити молодь в однорічному курсі навчання у спільному вихованні в таборі на селі, щоб загрожену під політичним та здоровним поглядом міську молодь зміцнити при сільськогосподарській праці і народнім спорті та виховати на дужих борців Третього Райху), спеціяльна школа (помічна школа) для духово послаблених людей, для сліпих і глухонімих, середня школа, вища школа (гімназія), національно-політичні виховні школи, званеве й фахове шкільництво (школи купецькі, домашнього господарства в місті, технічні фахові школи, зразкові (Meisterschulen) німецького ремесла, мореплавські, сільськогосподарські, німецькі школи на чужині (Auslandschulen).

Середня школа, Mittelschule, вимагає пояснення, бо це не гімназія, як було в Австрії. Школи з власною метою освіти — це Mittelschulen і без власної навчальної мети — Rektoratschulen. У кожній з цих двох груп є школи самостійні і несамостійні, що долучуються до деяких кляс народної школи як вищі кляси чи відділи (стор. 201). В Німеччині було в 1940 р. 1563 таких шкіл, а ходило до них 272.365 учнів та учениць. Вони мають давати вищу практичну загальну освіту, пристосовану до потреб середньої провідної верстви в госпо-

дарстві (торгівля, промисел, техніка), в війську й адміністрації (6 або 4 кляс), а напрямок навчання чисто практичний (стр. 202—203). Дівчат учать у цих школах ручних праць, городництва, піклуватися дітьми і немовлятами, вести дитячі садки. Англійська мова обов'язкова, а в клясах 3—6 до вибору ще одна жива мова (французька, італійська, еспанська, одна з нордійських або східних).

Цей другий розділ містить найважніші довідки про всі ділянки німецького шкільництва, що з ними треба нам зазнайомитися. Деякі із згаданих там шкіл уже маємо і з них користаємо, інші находяться в розбудові.

У третьому розділі, що має наголовок „Місця державного виховання" (345—384), згадано установи, мало у нас відомі, як Німецький Центральний Інститут для виховання і навчання, Державна Установа для справ шкільництва (Reichsstelle für Schulwesen), Державна Головна Установа для навчання природи, Державна Установа для навчальної фільми й Німецька Академічна Вимінна Служба (Der Deutsche Akademische Austauschdienst 384—390), що займається виміною студентів, фундацією Ол. Гумбольдта, виміною учнів і взаємним листуванням, академічними установами для закордону, службою подорожей і т. ін.

Книжку закінчує короткий огляд літератури предмету (393—398), де цитується найновіші книжки з кожної ділянки німецького шкільництва й виховання і подано спис журналів для вчителів.

„Erziehung und Unterricht in der höheren Schule" — Накладня Вайдмана, Берлін 1938, стор. 265, 8⁰. Урядове видання Державного Пруського Міністерства для справ науки, виховання й народної освіти.

Книжка, присвячена організації та побудові німецьких гімназій, подає докладні й вичерпні відомості про те шкільництво, що в нас називається середнім. Вона — необхідний порадник та інформатор директорів і вчителів гімназій.

Зачинається вона від вступного розпорядку міністра освіти Руста про нове порядкування вищого шкільництва (гімназій) (стор. 1—5), далі йде розділ „Підстави" (Grundlagen 7—32), що поділяється на кілька частин, а саме: підставові речі (9—22), зовнішня форма гімназій (23—32), поділена на два розділи: розбудова гімназій та поділи годин (Stundentafeln) відповідно до окремих вищих (тобто середніх) шкіл:

1) вища школа для хлопців — Oberschule für Jungen,
2) вища школа у формі надбудови для хлопців — Oberschule in Aufbauform für Jungen,
3) Гімназія — Gymnasium.

Ця остання школа затримала назву „гімназія", бо в ній учать латини (35 годин тижнево в I—VIII кл., при чому в I—II кл. по 6 годин на тиждень), греки від 3. кл. (30 годин) і англійської мови від 5. кляси, а крім цього надобов'язково від 6—8. кляси — французької мови. Далі читаємо про вищі школи для дівчат: а) господинська форма (з чужих мов англійська від 1—8. кл.), б) мовна форма з англійською мовою і з латинською та другою живою мовою за вільним вибором, в) надбудівна вища школа з господинським вищим ступенем.
Найбільше місця в книжці займають научні пляни поодиноких предметів (33—250) стор.), що йдуть у такій черзі: німецька мова, історія, географія, мистецьке виховання, музика, біологія, хемія, фізика, рахування й математика, природничо-математичні гуртові праці, живі чужі мови: англійська, французька, італійська й еспанська, старинні мови: латина й грека. Останній розділ книжки присвячено предметам жіночої творчости (251—265 стор.), а ними є: ручні роботи, домашнє господарство (варення, домашня праця й городництво), піклування немовлятами і малими дітьми.
Докладніший розгляд цієї книжки подам в одному з найближчих чисел „Української Школи".

Д-р Євген Грицак

II. ШКІЛЬНІ ЖУРНАЛИ

Загальноосвітні школи

Die deutsche Höhere Schule — Zeitschrift des Nationalsozialistischen Lehrerbundes — Reichsfachschaft 2, Höhere Schulen, 9. річник, місячник, що виходить у Мюнхені в „Deutscher Volksverlag".
Це дидактично-методичний журнал для гімназійних учителів, а торкається він теж тем усяких ділянок, як інтерпретація поезії, нордійська раса, рідна історія та школа, боротьба за східні простори (Г.. Альбрехта 1942/5), багато статтей на актуальні теми сучасних подій (Ісляндія, війна з Совітами, про совітські шкільні книжки (кн. 7/8). Цікава прощальна промова директора до абітурієнтів (кн. 7/8 стор. 275—277), чуттєва й високопатріотична. Крім того є ще в кожному зшитку окрема ділянка Aus der Arbeit der Schule. В 1. числі поміщено вислід учительських іспитів при держ. іспитових комісіях (з квітня 1941). В журналі багато коротких і зв'язких рецензій, урядові розпорядки, оповіщення про вільні посади й книжки. Журнал дуже змістовий і цікавий, з великою кількістю співробітників, фахівців окремих ділянок. В останньому випуску журналу (Heft 9, 5. IX. 1942) появилася дуже цікава і щироприхильна для українців стаття про боротьбу за Україну, пера Ґ. Альбрехта (стаття п. н. „Der Kampf um die Ukraine", друга з циклю „Kampf um den Ostraum", стр. 299—305). Автор дуже прихильно переповідає цілу історію України (мабуть опирається він на книжці д-ра Крупницького Бориса: Geschichte der Ukraine, Leipzig, Otto Harrassowitz 1939) від найдавніших часів аж до сьоогднішніх днів, зазначує зв'язки української держави й князів з німецькою державою, підкреслює в історії українського народу від 1352. р. визвольні тенденції, а також постійну ворожнечу поляків, москалів та большевиків і підносить скрізь високий рівень української культури та прямування до европейської цивілізації (Das Russenreich von Kiev war in seiner Kultur durchaus europäisch und bildete lange Zeit ein Bollwerk Europas gegen das Anstürmen asiatischer Völker, стор. 300), признаючи українцям право на самостійний культурний розвиток за німецьким проводом („Das ukrainische Volk kann sich, befreit vom bolschewistischen Joch, nach eigenen Gesetzen unter deutscher Führung entwickeln", стор. 299). З великим співчуттям і признанням змальовує Ґ. Альбрехт часи жахливого поневолення українців під Польщею (стр. 303—304) і ще жахливішого під жорстокою владою совітів (стр. 304). Автор закінчує свою статтю бадьорими словами: „Так розквітає під захистом німецької армії нове життя в країні. Кордони Европи знову посунулись аж до Дону" (стр. 305).

Internationale Zeitschrift für Erziehung.
Видає цей журнал А. Боймлєр, професор філософії і політичної педагогіки в університеті в Берліні при співпраці ось цих інститутів: Німецька Академічна Обмінна Служба, Німецький Центральний Інститут для виховання та навчання, Інститут Політичної Педагогіки при Університеті (всі 3 в Берліні) і Міжнароднє Виховне Бюро в Женеві. Річно виходить 6 зшитків журналу. Статті, чи радніш розвідки друкуються німецькою та італійською мовами. Після статтей поміщується огляд видавничого руху виховницьких творів, а наприкінці — короткі статті чи радніш помітки, неначе педагогічна хроніка европейських країв, і зміст усіх статтей на мовах: англійській, італійській і французькій.
У 1. зшитку є стаття про Павла де Ляґарда, італійського вченого Ф. Івелля про користі виховання в доктрині Дж. Маццінія і японського автора Міязава про японське виховання „бушідо", португальця про виховання в Портуґалії і обширна стаття Кравза про занепад виховної справи в Англії в часі теперішньої війни (стор. 50—75). У 3. зшитку читаємо обширну цікаву статтю Т. Вільгельма п. н. „Европейське завдання науки виховання", М. Лємана „Німецька історія в світлі англійської читанки" (106—117) і коротка замітка в „Огляді": „Ідея і вид служби праці в Европі". Стаття Лємана подає висновки довшої праці автора п. н. „Виховання у дусі ненависти до німців в англій-

ській школі", в якій він доводить, як безцеремонно поводяться англійці з правдою та фактами, кермуючись сліпою ненавистю та напасливістю, закидаючи німцям, а головно Бісмаркові, „користування кровю та залізом" (стор. 111), сліпим насильством і хитрістю, одним словом: скрізь свідоме і злобне перекручування правди авторами англійських шкільних підручників. З актуальних тем виринають совітські проблеми, а головно захоплення, мовляв, „культурними совітськими здобутками" в Англії (сов. школами і вихованням, стр. 155) і совітськими книжками й часописами в Америці (стр. 159).

Zeitschrift für pädagogische Psychologie und Jugendkunde.

Видають цей журнал О. Шайбнер і О. Крог при співучасті ще 7 інших співредакторів. Накладець Квелле й Маєр у Ляйпціґу.

Це журнал дуже поважний і глибокий, а всі статті пишуть відомі учені, здебільша університетські професори, частинно гімназійні вчителі. Статті суто наукові, довгі, часто теоретичні, але завжди нав'язані бодай частково до практичних вимог сучасного життя. Так, напр., Артур Гофман у статті про життєві ступені й званеву справність (ч. 1/2 1942 стор. 8—27) звертає увагу на т. зв. життєві кризи людини, при чому коло 28. й 42. року життя припадають зворотні точки, коли людина відчуває (в 28. р. ж.) приплив великої енергії та запалу до праці, а з другого боку, в 42. р. життя переживає неначе певний залім, почування втоми й пригноблення. Про школу праці (трудову) пише д-р О. Купкі (ч. 3/4), про головну школу — А. Гут у статті „Die Auslese für die Hauptschule". Це в Німеччині дуже актуальна справа, бо там саме організується головна школа, до якої приймають кращих учнів із IV. року навчання народної школи. Щоб улегшити селекцію учнів, пише автор статтю, як закладати т. зв. учнівські карти, щоб докладно описати учня під тілесним поглядом, його оточення, здібнощі, розум і характер (ч. 3/4 39—47 стор.). Побіч актуальних статтей, як, напр., про виклади і вправи Психологічно-Педагогічного Інституту Університету в Ляйпціґу, маємо тут і дуже спеціяльні статті, як ось про почерк молодечих обидваків (гермафродитів) (Alois Legrün: Handschriften jugendlicher Zwitter. Nr. 3/4 стор. 55—60). При кінці кожного зшитка подають редактори докладну літературу педагогічної психології і короткі оцінки великої кількости книжок на теми, що в Німеччині цікавлять і педагогів і звичайних людей, головно батьків.

В останньому зшитку журналу (ч. 7—8) В. Леман дуже прихильно оцінює книжку К. Роймута „Deutsche Spracherziehung" на тему навчання німецької мови з уваги на нові напрямні навчання у службі національно-расового виховання (стр. 128).

Д-р Євген Грицак

III. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ Й ДИДАКТИЧНІ ЖУРНАЛИ

(Подаю тільки для загальної інформації перелік цих журналів, які певне зацікавлять фахівців даних предметів (природи, фізики, хемії та рисунків).

1. **„Kosmos" — Handweiser für Naturfreunde**, виходить у Штутґарті, піврічна ціна 3.05 RM. Наклад: Franckh'sche Verlagshandlung, W. Keller u. Co. Головний редактор: Д-р Курт Фляйшман у Штутґарті.

2. **„Mikrokosmos"** — Zeitschrift für angewandte **Mikroskophie, Mikrobiologie, Mikrochemie** und **mikroskopische Technik** — Franckh'sche Verlagshandlung, Stuttgart.

3. **„Zeitschrift für den physikalischen und chemischen Unterricht"** begründet von Fr. Poske, herausgegeben in Verbindung mit L. Doermer in Hambung und P. Henckel in Berlin von H. Mathée-Springer-Verlag in Berlin W. 9. Передплата на рік 15 RM.

4. **„Kunst und Jugend"** — Monatschrift für **Bildnerische Erziehung**. Herausgeber: Reichverwaltung des N. S. Lehrerbundes, Sachsgebiet Kunsterziehung. Головний редактор Роберт Вехтер — Deutscher Volksverlag, München. Передплата 6 RM. річно.

Д-р Є. Г.

IV. ПРОФЕСІЙНІ ШКОЛИ

Торговельні школи

Buchführung — Lehrstoffe für den Buchführungsunterricht
Teil 1: Methodisch geordnete Beispiele und Aufgaben zur Einführung in die Buchführung
5. Auflage — RM 0—70
Arbeitsheft — 0—96
Teil 2: Zehn Tage in einer Lebensmittelgroßhandlung
3. Auflage — RM 0—70
Arbeitsmappe — RM 1—30
Teil 3: Schwierige Buchungen und Abschlüsse
1. Auflage — RM 0—90
Arbeitsmappe — RM 0—90
Teil 4: Belege einer Tuchhandlung
3. Auflage — RM 1—40
Arbeitsmappe — RM 1—30
Teil 5: Einführung in die Mindestbuchführung des Einzelhandels
2. Auflage — RM 1—10
Arbeitshefte — 0—96
Teil 6: Belege eines Lebensmittel-Einzelhandelsgeschäftes
2. Auflage, 59 Originalbelege und Buchungsmaterial RM 1—70

Verlagsanstalt Ernst Maukisch, Freiberg (SA).

Перед нами нова збірка „тем" до навчання книговедення в німецьких торговельних школах. Кожна частина складається з книжечки, в якій пояснено саму тему і її виконання та робочу течку, в якій зібрано потрібні бухгальтерійні аркуші, формулярі, схеми і, що найважніше, оригінальні документи, які є підставою для контування при пророблюванні в школі бухгальтерійної „теми". Отже ясно, що наведена збірка відповідає найновішим вимогам, які ставиться до навчання книговедення в школі. А це навчання повинно якнайбільше відповідати вимогам практичного життя. Теоретичні узагальнення, які у практичному житті використати годі, мають у шкільному навчанні дуже мало вартости. На жаль, в наших школах навчання книговедення не все стоїть на відповідному рівні. У нас багато теоретизується, проходиться різні теоретичні шаблони, яким відповідників у житті немає, а замало порушується такі проблеми, які в самому ж житті основні. Це відноситься передовсім до „тем", які укладають собі учителі з конечности самі, а які частогусто подають такі „торговельні" трансакції, що їх практичне життя зовсім не знає. Крім цього забувається в нас про одну правду, що книговедення в школі, зрештою так як у практиці, повинно спиратись на оригінальні документи як підставу контування. Звичайно, що учень торговельної школи повинен вміти виготовлювати такі документи. Цього вміння вимагатиме від нього пізніше життя. Українська торговельна школа ще не має модерних підручників до навчання книговедення. Одначе це не звільнює вчителя від шукання найкращих доріг у навчанні цього важного предмету. Одним з головних постулятів повинна бути вимога, що навчання книговедення проводиться на підставі оригінальних документів, які виготовлюють собі самі учні. Тут можна вживати двох способів: учні виготовлюють дома документи, на підставі яких контують на лекції в школі; учні виготовлюють у школі на лекції документи, на підставі яких контують вдома. Оце, на нашу думку, найкраще поєднання теорії з практикою в школі, що в короткому часі дозволить осягнути цілі навчання. Обговорювана німецька збірка документів може прекрасно зорієнтувати вчителя в методиці модерного навчання книговедення в школі; крім цього підсуне йому багато ідей, які вчитель використає в правильному і згідному з практичним життям укладанню „тем" до бухгальтерійних вправ і завдань. Треба також підкреслити, що 2. і 4. частина обговорюваної збірки вживають модерних пробоєвих метод книговедення. Наша торговельна школа повина також звернути більшу увагу на ці пробоєві методи, які в практичному житті щораз більше поширюються. Треба замовити де-

кілька комплетів Руфа чи Тайлорікса і їх показати в школі. Обговорювана збірка знову покаже, як організувати навчання цих новітніх метод книговедення в школі. **Л. Ш.**

Промислово-технічні школи

Frankfurter Methodik des berufskundlichen Unterrichts in der gewerblichen Berufsschule. Heft 12.

Fölzer, Piltz, Lowisch

Arbeitsblätter für hauswirtschaftliche Fachkunde

a) Schülerausgaben:
Folge A: Säulingspflege — 12 таблиць PM 0--50
Folge B: Krankenpflege, Erste Hilfe bei Unfällen — 12 таблиць PM 0—50
Folge C: Gesundheitspflege — 8 таблиць PM 0—35
Folge D: Nahrungsmittelkunde mit Kochrezepten — 9 таблиць PM 0—35
Folge E: Hausarbeit und Haushaltspflege — 13 таблиць PM 0—50
Folge F: Waschen und Plätten — 7 таблиць PM 0—30
Folge H: Gartenarbeit — 12 таблиць PM 0—50

b) Lehrerausgaben:
Folge A und B — PM 2—50
Folge C und E — PM 2—50
Folge D, F und H — PM 2—70

Verlag Julius Beltz, Langensalza — Berlin — Leipzig

12-ий зшиток знаної в Німеччині франкфуртської методики приносить цього разу посібники для шкіл домашнього господарства та для шкіл дитячих виховниць. Посібник складається з двох частин: перша — призначена для учениць, друга — для вчительок. На цей посібник повинні звернути увагу і його замовити наші жіночі фахові школи, а передовсім господинські школи і школи дитячих виховниць. **Л. Ш.**

Wegweiser durch das gewerbliche Berufs- und Fachschulwesen des Deutschen Reiches — 413 сторін, 3 таблиці — PM 11.—
Verlag von Julius Beltz, Langensalza — Berlin — Leipzig

Книжка ця, яка тільки що появилася, інформує нас вичерпно про професійне шкільництво Німеччини. В ній зображено докладно стан промислового, торговельного, господарського та гірничого шкільництва в шкільному році 1938 на території Німецької Держави. Подані докладні відомості про кожну окрему званеву чи фахову школу — це неоцінене джерело відомостей про організацію і напрямні праці німецького професійного шкільництва, яке, з уваги на практичне достосування до потреб даної професії, занимає безперечно перше місце в світі. Німецька школа не тримає учня ні одної зайвої години більше в школі, як цього вимагає сам вишкіл. Але ж сам вишкіл поставлений на такому високому рівні, що другим народам годі й про те думати. Український народ саме розбудовує своє професійне шкільництво. Всі українці, що при цьому великому ділі співпрацюють з німецькою шкільною владою, повинні познайомитись з цією цікавою книжкою, яка дасть їм батато суґестій і ідей, що їх можна буде використати в розбудівній праці. **Л. Ш.**

Сільськогосподарські школи

Українським учителям сільськогосподарських шкіл будуть дуже помічні такі німецькі підручники:
1) Döring: **Landarbeit und Bauertum.** Lehrbuch für die ländlichen Berufsschulen.
Незадовго появиться також в українськім перекладі.
2) **Erziehung und Unterricht in den landwirtschaftlichen Berufs- und Fachschulen.** Herausgegeben vom Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung. Verlag von J. Beltz, Langensalza — Berlin — Leipzig 1940.

Всі зазначені тут книжки можна замовляти через Deutsche Buchhandlung, Alfred Fritzsche, Krakau, Adolf Hitler Platz 23. Postschekkonto Warschau 706.